

Załącznik do uchwały Nr XIX/159/IV/2012

Rady Powiatu w Poznaniu

z dnia 21 czerwca 2012 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU POZNAŃSKIEGO
NA LATA 2012 – 2015

Spis treści

1. Wstęp.....	3
1.1. Cel opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	3
1.2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	4
1.2.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	5
1.2.2. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	10
2.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	10
2.1.1. Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	10
2.1.2. Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013.....	11
2.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.....	14
2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020.....	14
2.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Wielkopolskiego.....	14
2.2.3. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013.....	15
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.....	16
3.1. Zabytki nieruchome na terenie powiatu poznańskiego.....	16
3.2. Wykaz zabytków ruchomych na terenie powiatu poznańskiego.....	20
3.3. Zabytki archeologiczne.....	24
3.3.1. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu poznańskiego.....	25
3.3.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.....	25
3.4. Krajobraz kulturowy.....	27
3.4.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków.....	27
3.4.2. Parki kulturowe.....	27
3.4.3. Pomniki historii.....	27
4. Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego.....	28
4.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych i archeologicznych. Główne postulaty konserwatorskie.....	28
4.2. Szlaki turystyczne.....	32
4.3. Chronione wartości przyrodnicze krajobrazu kulturowego.....	38
4.4. Dokumenty i opracowania.....	43
4.4.1. Strategia rozwoju Powiatu Poznańskiego 2006-2013.....	44

4.4.2. Program ochrony środowiska dla Powiatu Poznańskiego.....	45
4.4.3. Raport o stanie zabytków w powiecie poznańskim.....	45
4.4.4. Inne.....	45
5. Zabytki nieruchome stanowiące własność powiatu poznańskiego.....	47
5.1. Pocysterski zespół klasztorny w Owińskach, gm. Czerwonak – Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach.....	47
5.2. Szkoła w Murowanej Goślinie.....	53
5.3. Zespół dworski w Rokietnicy.....	54
5.4. „Dom Młodej Polki” w Kórniku – Bninie.....	55
5.5. Budynek d. szkoły katolickiej, ob. liceum w Kórniku, gm. Loco.....	55
5.6. Obiekty na terenie miasta Poznania.....	56
6. Zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami realizowane w latach 1999-2011.....	57
6.1. Zadania finansowane z działu 921 (92120) Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.....	57
6.2. Zadania finansowane z innych źródeł.....	59
7. Analiza SWOT.....	59
8. Cele powiatowego programu opieki nad zabytkami.....	63
9. Kierunki działań dla realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami. Podział na obszary, projekty, zadania.....	64
10. Wdrażanie powiatowego programu opieki nad zabytkami. Monitoring działania programu.....	70
10.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne.....	70
10.2. Instrumenty finansowe.....	70
10.3. Monitoring działania programu.....	71

1. Wstęp

1.1. Cel opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.

„Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2012 – 2015” został opracowany celem realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 ze zm.). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Zarząd Powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które następnie przedstawia Radzie Powiatu. Główne cele programów opieki nad zabytkami zostały określone w art. 87 ust. 2 ustawy w następujący sposób:

- 1) Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- 2) Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
- 3) Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- 4) Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 5) Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- 6) Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
- 7) Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Formułując „Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2012 – 2015” przyjęto zadania należące z mocy ustawy do obowiązków powiatu, m. in. opieki nad zabytkami, do których powiat poznański posiada tytuł prawny oraz zarysowano ogólną

politykę powiatu poznańskiego w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji poszczególnych gmin i praw właścicieli.

1.2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami.

W polskim ustawodawstwie zagadnienia związane z zabytkami regulują następujące akty prawne:

Ustawy:

- 1) Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 ze zm.).
- 2) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 ze zm.).
- 3) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (Dz. U. z 2010 r. Nr 102, poz. 651 ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - *prawo budowlane* (Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623 ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220 ze zm.).

Rozporządzenia:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. *w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych* (Dz. U. z 2011 r. Nr 165, poz. 987).
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. *w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940).
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. *w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).

- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304).
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 roku w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510).
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305).
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Inne:

- 1) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
- 2) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).
- 3) Porozumienie z dnia 24 marca 2009 r. zawarte pomiędzy Wojewodą Wielkopolskim oraz Starostą Poznańskim w sprawie powierzenia Powiatowi Poznańskiemu spraw z zakresu właściwości Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Dz. U. Woj. Wlkp. z 2009 r. Nr 85 poz. 1212).

1.2.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowe regulacje w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zostały zawarte w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w sposób kompleksowy reguluje kwestie związane z prawną ochroną zabytków. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury.

W myśl zapisów ustawy ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Jednocześnie w art. 5 ustawy zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega przede wszystkim na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Artykuł 3 ustawy podaje definicję zabytku rozumianego jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. W myśl regulacji ustawowej ochronie i opiece podlegają, bez względu na ich stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi;
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
 - c) dziełami architektury i budownictwa;
 - d) dziełami budownictwa obronnego;
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi;
 - f) cmentarzami;
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni;
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
 - e) materiałami bibliotecznymi;
 - f) instrumentami muzycznymi;
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
- b) cmentarzyskami;
- c) kurhanami;
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zgodnie z art. 18 ustawy, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się również przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ustalenia te dotyczą w szczególności zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków i parków kulturowych.

1.2.2. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach:

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 4 ust. 1 ustawy o samorządzie powiatowym zawiera generalną zasadę, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym.

Ustawodawca wymienia wśród 23 kategorii zadań publicznych powiatu kulturę oraz ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Katalog ten ma charakter zamknięty, rozszerzyć go może jedynie przepis ustawy szczególnej.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art.103 określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawiania społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję

społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

Na mocy art. 12 ustawy starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Ustawodawca w art. 81 dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;

- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizacje instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7 – 15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Łączna kwota dotacji udzielonych przez organ stanowiący powiatu nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

2.1.1. Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Opracowanie krajowego programu ochrony jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W dostępnych dokumentach najważniejsze pod względem merytorycznym są następujące zasady postępowania konserwatorskiego:

- 1) zasada *primum non nocere*;
- 2) zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych);

- 4) zasada zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady powyższe dotyczą i winny obowiązywać nie tylko konserwatorów zajmujących się technologiczną stroną restauracji dzieł sztuki, konserwatorów-architektów lub urbanistów, ale również pracowników urzędów konserwatorskich czy też pracowników samorządów, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów związanych z ochroną zabytków.

2.1.2. Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013.

W ramach opracowywania strategicznych dokumentów programowych rozwoju społeczno-gospodarczego państwa przyjęta została przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest „Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013”. Dokument ten wytycza strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno - finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;

- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W programie przyjęto następujące priorytety:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym. Wymieniono m. in.:

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”.

Minister Kultury zaangażował się w proces tworzenia i realizacji projektów z funduszy strukturalnych poprzez stworzony przez siebie program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, zainicjowany i realizowany przez Narodowe Centrum Kultury. Program został uruchomiony już na początku 2003 r., jednakże istotny dla realizacji działania 1.2. moduł wspierania projektów strukturalnych pojawił się dopiero we wrześniu 2003 r. Program jest realizowany w ramach istniejących sektorowych programów operacyjnych, na podstawie których rozdysponowane zostaną fundusze strukturalne przyznane Polsce przez Unię Europejską. Głównym celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do współfinansowania ze środków funduszy strukturalnych. Aby zapewnić spełnienie powyższych kryteriów przez projektodawców, w ramach programu organizowane są specjalistyczne szkolenia, podczas których przygotowują oni konkretne projekty, które mają zamiar realizować w swoich regionach.

Program „Promesa Ministra Kultury”.

Beneficjenci mogą ubiegać się o dofinansowanie wkładu własnego do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich w ramach programu „Promesa Ministra Kultury”. Minister Kultury, widząc wielką szansę dla rozwoju kultury w skutecznym wykorzystaniu środków z funduszy strukturalnych, podjął decyzję o udziale w montażu finansowym wkładu krajowego wybranych projektów kulturalnych, realizowanych w ramach programów operacyjnych i inicjatyw wspólnotowych. W ramach programu dofinansowane będą inwestycje służące m. in. ochronie polskiego dziedzictwa

narodowego. Wniosek może być złożony przez instytucje i osoby prawne, które mogą być beneficjentami zgodnie z opisem poszczególnych priorytetów i działań zawartych w programach operacyjnych i uzupełnieniach programów operacyjnych.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Działanie będzie realizowane dzięki podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Ponadto będą podejmowane działania mające na celu podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków poprzez m. in. ochronę, dokumentację, popularyzację dziedzictwa kultury ludowej oraz aktywizację społeczności wiejskich, np. poprzez „Program ginące zawody”.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice. Podprogram „Absent Patrymonium”. Program przewiduje budowę sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

W dniu 6 września 2005 r. Rada Ministrów przyjęła kolejny dokument strategiczny: Sektorowy program operacyjny: Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Program ten rozwija cele Narodowego Planu Rozwoju, określając priorytety, kierunki i wysokość środków przeznaczonych na realizację zadań infrastrukturalnych z zakresu kultury i szkolnictwa artystycznego o charakterze ponadregionalnym, które będą uruchamiane z udziałem funduszy strukturalnych. Zasady wdrażania programu opierają się na regułach określonych dla funduszy strukturalnych oraz na krajowych regulacjach dotyczących finansów publicznych, pomocy publicznej i podziału odpowiedzialności w realizacji polityki dotyczącej ochrony i zachowania dziedzictwa kultury pomiędzy samorządami a Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Program koncentruje się na działaniach o charakterze ponadregionalnym ważnych z punktu widzenia polityki kulturalnej państwa. Ma być uzupełnieniem działań z zakresu kultury realizowanych w ramach programów regionalnych oraz komplementarny do działań z zakresu kultury możliwych do realizacji w ramach innych programów sektorowych.

2.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020

Kierunki rozwoju województwa wielkopolskiego zostały określone w „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego”, przyjętej przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego 19 grudnia 2005 roku. W rozdziale XI Cele strategii wskazano cel strategiczny - Dostosowanie przestrzeni do wyzwań XXI wieku w ramach którego wskazuje się cel operacyjny: Wzrost znaczenia i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Cel ten ma być realizowany poprzez:

- inwestycje w instytucje kultury,
- ochronę dorobku kulturowego,
- wsparcie działań powiększających dorobek kulturalny regionu,
- promocję aktywności kulturalnej mieszkańców.

2.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Wielkopolskiego

Założenia zawarte w „Strategii...” uwzględnione zostały w „Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego”, przyjętym uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 roku.

„Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2012-2015” zgodny jest z wyznaczonymi w w/w Planie celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Za jedną z głównych zasad zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego uznano zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz. Charakteryzując najcenniejsze zasoby dziedzictwa kulturowego wymieniono następujące obiekty z terenu powiatu poznańskiego:

- wpisane do rejestru zabytków układy urbanistyczne miast Buk, Kostrzyn Wlkp., Kórnik i Bnin, Luboń, Mosina, Murowana Goślina, Pobiedziska, Swarzędz oraz Stęszew,
- dzieła o największym znaczeniu artystycznym: pałac w Rogalinie oraz zamek w Kórniku wraz z parkami,
- dzieła zgromadzone w Muzeum Narodowym w Poznaniu - Oddział w Rogalinie oraz w Muzeum PAN w Kórniku,
- miejsca dokumentujące działalność zakonu cystersów (tzw. Szlak Cysterski).

Za najważniejsze zadania w zakresie ochrony środowiska kulturowego uznano:

- wyodrębnienie w województwie obszarów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego (m. in. rejon Poznania z wyodrębnieniem obszaru obejmującego Rogalin i Kórnik, Wielkopolski Park Narodowy i Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka” oraz rejon Grodziska Wlkp. z otaczającymi miastami, m. in. m. Buk),
- rewaloryzację ośrodków miejskich i wiejskich o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym, m. in. Buku, Kórnika i Puszczykowa,
- wyprowadzenie ruchu tranzytowego poza zabytkowe układy urbanistyczne (m. in. w Mosinie),
- ochronę miejsc szczególnie cennych dla kultury narodowej (wymienionych wyżej jako najcenniejsze zasoby dziedzictwa kulturowego),
- ochronę i zagospodarowanie pod kątem turystycznym zabytków i historycznych miejsc na szlakach kulturowych, m. in. na Szlaku Cysterskim.

2.2.3. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013

„Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013” jest dokumentem opracowanym w związku z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności. Krajową podstawę prawną dla jego opracowania i realizacji stanowi ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. (Dz. U z 2006 r., nr 227, poz. 1658). Problemy związane z ochroną dziedzictwa kulturowego zawarte są w VI Prioryecie Programu - „Turystyka i środowisko kulturowe”. Głównym celem priorytetu jest wykorzystanie środowiska przyrodniczego i kulturowego dla zwiększenia atrakcyjności regionu, celami szczegółowymi - wzrost udziału turystyki w gospodarce regionu oraz wzrost udziału kultury w życiu mieszkańców. Jednym z dwóch pól interwencji jest tu - obok wsparcia rozwoju infrastruktury na terenach turystycznych - dziedzictwo kulturowe. W tym przypadku określono dwie kategorie interwencji - Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz Rozwój infrastruktury kulturalnej.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.

3.1. Zabytki nieruchome na terenie powiatu poznańskiego.

W myśl art. 6 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Pod względem bogactwa dóbr kultury powiat poznański charakteryzuje się dużą zasobnością, stanowiącą znaczącą część potencjału kulturowego Wielkopolski. W wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomych znajduje się około 4750 obiektów, z których blisko 500 wpisanych jest do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Zdecydowana większość obiektów pochodzi z XIX i z I poł. XX w.

Na terenie powiatu zachowało się 11 historycznych układów urbanistycznych: Buk, Kostrzyn, Kórnik i Bnin, Luboń, Mosina, Murowana Goślina, Pobiedziska, Puszczykowo, Stęszew oraz Swarzędz. Większość z nich powstała w średniowieczu: Buk lokowany był w 1289 r., Kostrzyn - w 1251, Bnin - na przełomie XIV/XV w., Mosina - w 1302 r., Murowana Goślina - w 1389 r., Pobiedziska - w 1257 r. i Stęszew - przed 1394 r. W czasach późniejszych powstały miasta: Kórnik - w XVI w., Swarzędz - w 1638 r. i Luboń oraz Puszczykowo (współcześnie). Miasta powstałe w średniowieczu i w czasach nowożytnych kształtowane były wg tych samych reguł. Ich centra stanowią czworoboczne najczęściej rynki, otoczone siatkę przecinających się pod kątem prostym ulic. Natomiast miasta najmłodsze - Luboń i Puszczykowo powstały w oderwaniu od tej tradycji jako tzw. „miasta- ogrody”.

W miastach podziwiać można wiele zabytków architektury sakralnej (dziewiętnastowieczne kościoły paraf. p. w. Św. Stanisława i poewangelicki oraz synagoga w Buku, kościół paraf. p. w. ŚŚ. Piotra i Pawła z 1 poł. XVI w. w Kostrzynie, kościół paraf. p. w. Wszystkich Świętych z 1437 r. w Kórniku, kościół poewangelicki z lat 1826-27 w Bninie, kościół poewangelicki z lat 1908-10 w Luboniu, kościół paraf. p. w. Św. Mikołaja z 1839 r. oraz synagoga z ok. 1870 r. w Mosinie, kościół paraf. p. w. Św. Jakuba z XV/XVI w. i kościół poewangelicki z lat 1784-1803 w Murowanej Goślinie, kościół paraf. p.w. Św. Michała Archaniola zapewne z XIII/XIV w. i dziewiętnastowieczny kościół poewangelicki w Pobiedziskach, kościół paraf. p. w. Matki Boskiej Wniebowziętej z lat 1923-28 w Puszczykowie, kościół paraf. p. w. Św. Trójcy z 2 poł. XV w. i kościół fil. NMP Niepokalanie Poczętej z 1905 r. w Stęszewie oraz kościół paraf. p. w. Św. Marcina

z XVII/XVIII w. w Swarzędzu). W trzech miastach zachowały się ratusze: w Kórniku (z ok. poł. XIX w.), Bninie (poł. XVIII w.) i Swarzędzu (2 poł. XIX w.). We wszystkich miastach zachowało się wiele obiektów użyteczności publicznej (szkoły, szpitale, poczty, dworce kolejowe itp.) oraz liczne domy mieszkalne z XIX oraz pocz. XX w. Luboń znany jest z architektury przemysłowej (zbudowana w latach 1909-14 fabryka chemiczna im. dr Maya, dzieło znanego architekta Hansa Poelziga oraz dwie inne fabryki z początku XX w., ob. Wielkopolskie Zakłady Przemysłu Ziemniaczanego). Z kolei zabudowa Puszczykowa - głównie pensjonaty i wille pochodzi z pocz. XX w. oraz z okresu międzywojennego. Wśród obiektów zabytkowych najliczniej reprezentowane są obiekty sakralne. Obok wymienionych wyżej kościołów miejskich istnieją liczne świątynie rozrzucone po okolicznych wioskach. Do liczących się w skali kraju należy zaliczyć wzmiankowany już w XIII w. kościół i klasztor cysterek w Owińskach. Późnobarokowy kościół p. w. Św. Jana Chrzciciela w swej obecnej postaci pochodzi z okresu odbudowy zespołu przez znanego architekta Pompeo Ferrariego. Jest to budowla centralna, na planie czworoboku, nakryta wspartą na czterech potężnych filarach kopułą. Wnętrze zdobi polichromia wykonana przez Adama Swacha. Zabudowania poklasztorne omówione zostaną szczegółowo w rozdziale poświęconym obiektom zabytkowym stanowiącym własność powiatu poznańskiego. W sumie na terenie powiatu poznańskiego znajdują się 52 kościoły wpisane do rejestru zabytków. Reprezentują one wszystkie style architektoniczne jakie występowały w Wielkopolsce na przestrzeni dziejów. Do najstarszych obiektów sakralnych należy późnoromański kościół paraf. p. w. Narodzenia NMP z 1 poł. XIII w. w Tulcach oraz gotyckie kościoły paraf. p. w. Św. Wawrzyńca z ok. 1580 r. w Niepruszewie, p. w. Narodzenia NPM z 1510-17 w Sobocie, p. w. Św. Barbary z 1463 r. w Tomicach, p. w. Ścięcia Św. Jana Chrzciciela z 1531-46 w Chojnicy (ruina) i p. w. Wszystkich Świętych z 1464 r. w Tarnowie Podgórnym. Interesujące są również barokowe kościoły p. w. NMP Szkaplerznej z lat 1778-89 w Iwnie, p. w. Św. Mikołaja z lat 1770-75 w Siedlcu i p. w. ŚŚ Marcina i Piotra z XVI w., rozbud. w k. XVII i na pocz. XVIII w. w Konarzewie. Na uwagę zasługują też historyzujące obiekty z XIX i pocz. XX w. p. w. Św. Floriana w Wirach, p. w. ŚŚ Marcina i Wincentego w Skórzewie, p. w. Św. Marcelego w Rogalinie czy p. w. Św. Mikołaja w Żydowie. Istotną grupę stanowią kościoły drewniane, których na terenie powiatu jest 14. Są to kościoły m. in. p.w. Św. Jadwigi z 1610 r. w Łodzi, p.w. Św. Mikołaja z 3 ćw. XVI w. w Wierzenicy, p. w. Św. Marii Magdaleny z 1623 r. w Długiej Goślinie, p.w. Św. Michała Archaniola z 1749 r. w Uzarzewie, p. w. NMP Wniebowziętej z 1743 r. w Czerlejnii, p. w. Św. Katarzyny z 1818 r. w Węglewie, p. w. Św. Jadwigi z 1762 r. w Siekierkach Wielkich, p. w. Św. Kazimierza z lat 1737-38 w Gułtowach

i p. w. Wszystkich Świętych z lat 1760-62 w Kleszczewie, a także grupa kościołów poewangelickich z tego czasu w Zakrzewie, Jerzykowie, Rokietnicy, Jeziorkach i Tarnowie Podgórny.

Jedną z cech charakterystycznych krajobrazu kulturowego powiatu poznańskiego jest duża ilość pałaców i dworów (w ewidencji figuruje 107 obiektów; w rejestrze zabytków - 67) oraz związanych z nimi zabudowań służebnych. Najstarszą rezydencją jest powszechnie znany neogotycki zamek w Kórniku (obecnie siedziba Biblioteki Kórnickiej PAN). Jego początki sięgają XV w. Swoją dzisiejszą formę uzyskał on w wyniku przebudowy wg koncepcji Tytusa Działyńskiego w latach 1843-65. Wokół zamku rozciąga się park angielski. Z uwagi na znaczenie dla dziejów kultury i architektury polskiej, Kórnik – zespół zamkowo-parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli został uznany za Pomnik Historii. Nie mniej znaną siedzibą jest wzniesiony dla Raczyńskich osiemnastowieczny pałac w Rogalinie (oddział Muzeum Narodowego Poznaniu). Obok Kórnika i Rogalina na terenie powiatu zachowała się grupa barokowych rezydencji z XVII i XVIII w.: pałac w Konarzewie z lat ok. 1689-99, pałac w Gułtowach z lat ok. 1780-86 i pałac w Siedlcu z lat ok. 1770-75. Z XVIII w. pochodzą szachulcowe dwory w Łopuchowie ok. 1870 r. i Radzewie z 1 poł. XVIII w. Najwięcej zachowanych pałaców i dworów pochodzi z XIX i pocz. XX w. Należą do nich m. in. klasycystyczne rezydencje w Owińskach i Jankowicach, neogotyckie obiekty w Będlewie, Krześlicach, Lusowie, Szreniawie, neorenesansowe - w Wojnowie, Iwnie, Biedrusku, Modrzu czy Nagradowicach. Do interesujących siedzib należą też pałace w Napachaniu, Strykowie, Czerlejnem i in. Wokół pałaców i dworów rozciągały się parki. Na terenie powiatu poznańskiego zachowało się ich ponad sto, z czego 80 wpisano do rejestru zabytków. Najstarsze pochodzą z 2 poł. XVIII w. (Rogalin, Konarzewo, Gułtowy i Siedlec). Najwięcej zachowanych parków pochodzi z XIX w. Są to z reguły założenia krajobrazowe, jedynie w Rogalinie zachował się częściowo regularny park francuski. Najbardziej malownicze parki zachowały się - oprócz wspomnianego już Rogalina - w Niepruszewie, Strykowie, Wojnowie, Lusowie, Nieszawie, oraz w Kórniku (park dendrologiczny). Rezydencjom z reguły towarzyszą zabudowania folwarczne. Na terenie powiatu zewidencjonowane zostały 94 zespoły lub ich pozostałości. Do rejestru zabytków wpisano zaledwie kilka z nich. Są to zespoły w Iwnie, Szreniawie, Wojnowie, Cieślach, Będlewie i Wierzonce.

Część gmin leżących w granicach Powiatu Poznańskiego utworzyło – zgodnie z wymogami Ustawy o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami z 2003 r. – tzw. gminne ewidencje zabytków, rejestrujące aktualny zasób obiektów posiadających cechy zabytkowe,

które należałoby chronić przed zmianami zacierającymi ich historyczny wygląd poprzez utrwalanie zabytkowego wyglądu budynków lub jego przywracanie. Do grona gmin posiadających zweryfikowaną ewidencję zabytków należy Pobiedziska, Suchy Las, Murowana Goślina, Czerwonak, Luboń, Puszczykowo, Mosina, Stęszew, Buk i Tarnowo Podgórne. Nie wszystkie gminy zaprowadziły ewidencje w postaci kart ewidencyjnych.

Wykaz zabytków nieruchomych na terenie powiatu poznańskiego*

TYP OBIEKTU	IŁOŚĆ REJESTRZE ZABYTEKÓW
1. UKŁADY URBANISTYCZNE	10
2. UKŁADY RURALIS TYCZNE	—
3. ZABUDOWA MIESZKALNA	74
4. OBIEKTY SAKRALNE	
a. kościoły romańskie	1
b. kościoły gotyckie	8
c. kościoły nowożytnie XVI-XVIII w.	23
d. kościoły XIX w. - 1945 r.	19
e. klasztory	2
f. synagogi, bożnice	2
g. kaplice, dzwonnice, bramy, ogrodzenia i inne	20
5. BUDOWNICTWO OBRONNE	2
a. zamki i ich relikty	2
b. miejskie mury obronne	-
c. fortyfikacje nowożytnie i późniejsze	-
6. OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ	
a. ratusze	2
b. budynki adm. publ., sądy, banki, poczty	1
c. szkoły	3
d. leśniczówki i gajówki	2
e. karczmy i zajazdy	6
f. inne	13
7. OBIEKTY PRZEMYSŁOWE I GOSPODARCZE	
a. zakłady przemysłowe	3 (23 ob.)
b. dworce kolejowe z zespołami budynków	2
c. spichrze, magazyny, stodoły	
d. młyny	1
e. gorzelnie i browary	1
f. mleczarnie	
g. kuźnie	1
h. wiatraki	
i. wieże ciśnień	1
j. inne	11
8. PAŁACE I DWORY	67

9. ZESPOŁY FOLWARCZNE	6
a. stodoły	4
b. spichrze	8
c. obory	4
d. stajnie	4
e. chlewnie	3
f. owczarnie	
g. kuźnie	5
h. wagi	
i. inne magazyny	

* Opracowane przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w 2012 roku na podstawie danych otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu

3.2. Wykaz zabytków ruchomych na terenie powiatu poznańskiego

Zabytki ruchome znajdują się głównie w zabytkowych obiektach sakralnych, dworach i pałacach oraz muzeach zlokalizowanych na terenie powiatu poznańskiego. W ewidencji konserwatorskiej znajduje się niemal 2000 obiektów, z czego w rejestrze zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest niemal 800 obiektów wpisanych do rejestru za pomocą 57 decyzji. Wiele decyzji dotyczy całych zespołów zabytków składających się na cenne wyposażenie kościołów. Najbogatsze wyposażenie i elementy wystroju świątyń (datowane od średniowiecza po wiek XIX) znajdują się w następujących miejscowościach:

- Czerlejno, gm. Kostrzyn Wlkp. - kościół p. w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej oraz ŚŚ. Idziego i Katarzyny (gotyk, barok)
- Gułtowy, gm. Kostrzyn Wlkp. - kościół p. w. Św. Kazimierza (rokoko)
- Iwno, gm. Kostrzyn - kościół p. w. Matki Boskiej Szkaplerznej (gotyk, renesans, barok)
- Kleszczewo, gm. loco - kościół p. w. Wszystkich Świętych (barok, rokoko)
- Kostrzyn Wlkp., gm. loco - kościół p. w. ŚŚ Piotra i Pawła (gotyk, renesans, barok)
- Siedlec, gm. Kostrzyn - kościół p. w. Św. Mikołaja (barok)
- Siekierki Wielkie, gm. Kostrzyn - kościół p. w. Św. Jadwigi (renesans, barok)
- Stęszew, gm. loco - kościół p. w. Św. Trójcy (barok)
- Owińska, gm. Czerwonak - kościół p. w. Św. Jana Chrzciciela (barok)
- Tomice, gm. Stęszew - kościół p. w. Św. Barbary (gotyk, renesans, barok, rokoko)
- Tulce, gm. Kleszczewo - kościół p. w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny (gotyk, renesans, barok)
- Wierzenica, gm. Swarzędz - kościół p. w. Św. Mikołaja (barok, historyzm XIX w.).

Lista obiektów objętych ścisłą ochroną konserwatorską w wyżej wymienionych obiektach nie jest jeszcze zamknięta. Planowane są kolejne wpisy do rejestru zabytków kolejnych elementów wyposażenia i wystroju w kościołach w: Czerlejniu, Gułtowach, Iwnie, Kostrzynie, Siedlcu, Siekierkach, Tulcach (2 obiekty) a także w Chłudowie (gdzie dotychczas wpisane zostały 3 obiekty).

Wiele zabytkowych zespołów wyposażenia i wystroju kościołów w: Buku, Bninie, Cerekwicy, Dopiewie, Kicinie, Komornikach, Konarzewie, Lusowie, Murowanej Goślinie, Niepruszewie, Rogalinie, Rogalniku, Pobiedziskach, Puszczykowie, Sobocie, Stęszewie (kościół p. w. Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej), Skórzewie, Tarnowie Podgórnym, Uzarzewie, Wirach i Żydowie znajduje się w ewidencji konserwatorskiej. Ciekawe elementy z wyposażenia wnętrza i wystroju zachowane zostały, prócz rezydencji w Rogalinie (gm. Mosina) i Kórniku (gm. loco), w pałacach w:

- Będlewie (gm. Stęszew) - neogotycka siedziba rodu Potockich wzniesiona w 1866 r. ob. wł. PAN z zachowanym wystrojem wewnątrz (hall, jadalnia, salon)
- Iwnie (gm. Kostrzyn) - neorenesansowy pałac Mielżyńskich z ok. poł. XIX w. z zachowaną dekoracją wewnątrz oraz zabytkowymi powozami
- Gułtowach (gm. Kostrzyn) - barokowo - klasycystyczny pałac Bnińskich wzniesiony w l.1780-86 wg proj. Ignacego Graffa z zachowanym wystrojem sali balowej (freski autorstwa Antoniego Smuglewicza), salonu marmurowego i hallu
- Konarzewie (gm. Dopiewo) - barokowy pałac z końca XVII w. wzniesiony dla Jędrzeja Radomickiego z zachowaną dekoracją sztukatorską i malarską z przełomu XVII/XVIII w.

W ewidencji konserwatorskiej znalazła się kolekcja tyflograficzna i tyflologiczna Ośrodka dla Niewidomych w Owińskach. Składające się na nią 94 obiekty stanowią najstarszą i najcenniejszą w kraju i Europie kolekcję oryginalnie zachowanych dzieł dokumentujących dziedzictwo kulturowe osób z dysfunkcją narządu wzroku. Najstarsze obiekty pochodzą z 2 połowy XIX w.

Licznie reprezentowane na obszarze powiatu poznańskiego są obiekty kultu takie jak kapliczki, krzyże i figury przydrożne (w gm. Kostrzyn najwięcej - 37 kapliczek) oraz pełnoplastyczne rzeźby (św. Nepomucena w Konarzewie, Chrystusa Boleściwego w Buku, „Siewcy” w Luboniu).

Zabytki ruchome w ewidencji i rejestrze zabytków*

L.p.	Gmina	Liczba wpisów w rejestrze	Liczba obiektów w rejestrze	Liczba obiektów w ewidencji*
1.	Buk	1	31	109
2.	Czerwonak	4	186	154
3.	Dopiewo	-	-	115
4.	Kleszczewo	4	32	90
5.	Komorniki	-	-	120
6.	Kostrzyn Wlkp.	16	195	301
7.	Kórnik	6	6	239
8.	Luboń	1	1	-
9.	Mosina	3	25	163
10.	Murowana Goślina	2	3	69
11.	Pobiedziska	1	42	48
12.	Puszczykowo	-	-	-
13.	Rokietnica	2	38	104
14.	Stęszew	6	127	82
15.	Suchy Las	3	7	40
16.	Swarzędz	5	68	83
17.	Tarnowo Podgórne	3	37	143
	Razem:	57	798	1999

* Opracowane przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w 2012 roku na podstawie danych otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu

Ważną rolę w upowszechnianiu historii Wielkopolski przez gromadzenie, opracowywanie, konserwację i udostępnianie zbiorów pełnią dwa muzea w Rogalinie (Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu) i w Kórniku (Oddział Polskiej Akademii Nauk). KÓRNIK gm. loco - Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk mieści się w otoczonym parkiem (z egzotycznymi gatunkami drzew i krzewów) neogotyckim zamku wzniesionym w połowie XIX w. (z zachowaniem reliktyw XVI i XVIII wiecznych budowli) przez Tytusa Działyńskiego. W 1924 r. jego wnuk Władysław Zamoyski utworzył fundację Zakłady Kórnickie i przekazał narodowi polskiemu cały majątek wraz z biblioteką i zbiorami

muzealnymi. Fundacja zniesiona została w 1952 r., a rok później opiekę nad zamkiem przejęła PAN. W 2002 r. Fundacja Zakłady Kórnickie została restytuowana. We wnętrzach kórnickiego zamku eksponowane są kolekcje zgromadzone przez Tytusa Działyńskiego, jego syna Jana i wnuka Władysława Zamoyskiego. Przede wszystkim są to meble XVII-XIX w. (m.in. gdańskie, holenderskie, bretońskie), malarstwo polskie z XVI - XIX w. (w tym portrety rodzinne, miniatury na pergaminie sprzed 1530 r.), malarstwo obce z XVI-XIX w. (szkoła włoska, niemiecka, holenderska, flamandzka, hiszpańska i francuska) rzeźby i grafiki z XVI-XIX w., militaria (m.in. kompletna zbroja husarska, trzy husarskie kopie z poł. XVII w., broń wschodnia), zbiór starych sreber, porcelana (głównie z manufaktur miśnieńskiej i berlińskiej), fajanse polskie i obce, tkanina artystyczna, monety, banknoty, odznaki, medale, kolekcja etnograficzna z Australii i Polinezji z XIX w. Wśród kolekcji dotyczących dziejów Polski znaleźć można rękopisy polskich królów (od Przemysła II do Stanisława Poniatowskiego) i artystów (Mickiewicza, Chopina, Słowackiego). Zbiory wystawiane są w sieni i dziesięciu salach parteru oraz holu I piętra, zaaranżowanych jako muzeum wnętrz z epoki romantyzmu (nawiązujących m.in. do wystroju mauretańskiej Alhambry).

ROGALIN gm. Mosina - Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu.

Muzeum mieści się w malowniczo położonej późnobarokowej rezydencji rodu Raczyńskich. Po II wojnie światowej w 1949 r. otworzono w niej oddział poznańskiego Muzeum Narodowego. W 1991 r. ostatni prawowity spadkobierca Rogalina Edward Bernard Raczyński przekazał rezydencję wraz ze zbiorami malarstwa utworzonej przez siebie fundacji imienia Raczyńskich przy Muzeum Narodowym w Poznaniu.

Obszerne założenie pałacowo parkowe składa się z: barokowo - klasycystycznego pałacu w typie *entre cour et jardin*, którego budowę rozpoczęto ok. 1770, a ukończono na pocz. XIX w. Poprzedzoną owalnym gazonem budowlę tworzy: korpus główny (zwieńczony mansardowym dachem) połączony ćwierćkolistymi galeriami z dwiema oficynami. W zabytkowych wnętrzach eksponowane są meble, dzieła sztuki i rzemiosła. W północnej oficynie znajduje się galeria portretów rodzinnych oraz Gabinet Londyński stanowiący rekonstrukcję jednego z wnętrz mieszkania zajmowanego do śmierci w 1993 r. przez Edwarda Raczyńskiego - ostatniego prezydenta RP na uchodźctwie. W skrzydle południowym oglądać można wnętrza związane z najdawniejszymi właścicielami Rogalina od rokokowego saloniku z czasów Kazimierza Raczyńskiego do wnętrza w stylu Ludwika XVI. Bogata kolekcja malarstwa gromadzona przez Edwarda Aleksandra Raczyńskiego od l. 80 XIX w. jest eksponowana w specjalnie na ten cel zbudowanym pawilonie (w l. 1909-10). Galeria Rogalińska prezentuje dzieła malarstwa polskiego z przełomu XIX i XX w. m. in. Jana

Matejki, Jacka Malczewskiego, Olgi Boznańskiej i Leona Wyczółkowskiego oraz malarstwa zachodnioeuropejskiego z tego samego okresu, w tym dzieła takich twórców jak: Paula Delaroche'a, Claude Monet'a, Friedricha Overbecka. Wzdłuż osi założenia pałacowego rozmieszczono od frontu: ujeżdżalnię, stajnię i wozownię, w której eksponowane są zabytkowe powozy. Za pałacem znajduje się XVIII wieczny ogród w typie francusko-holenderskim, za którym rozciąga się angielski park krajobrazowy ze słynnym skupiskiem wielowiekowych dębów. Barokowy ogród zdobią rzeźby Augustyna Schopsa.

Wiele ciekawych obiektów dotyczących historii regionu i poszczególnych miejscowości znaleźć można w następujących placówkach:

- Izba Muzealna PTTK Ziemi Bukowskiej w Buku,
- Izba Regionalna Ziemi Goślińskiej w Murowanej Goślinie,
- Muzeum Środowiska Przyrodniczego i Łowiectwa w Uzarzewie,
- Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie,
- Muzeum Misyjno-Etnograficzne Misjonarzy Werbistów w Chludowie,
- Muzeum Rolnictwa i Przemysłu Rolno- Spożywczego w Szreniawie,
- Muzeum Pracownia Literacka Arkadego Fiedlera w Puszczykowie,
- Punkt Etnograficzny w wiatraku w Rogierówku,
- Muzeum Regionalne w Stęszewie,
- Skansen i Muzeum Pszczelarstwa w Swarzędzu.

3.3. Zabytki archeologiczne.

Dobre warunki glebowe i hydrograficzne sprawiły, iż na przestrzeni dziejów obszar dzisiejszego powiatu poznańskiego cechowało niezwykle intensywne osadnictwo. Na terenie powiatu odnotowano łącznie 7165 stanowisk archeologicznych, czyli pozostałości terenowych pradziejowego i historycznego osadnictwa, na których wydzielono 9022 faktów osadniczych (grodzisk, osad, punktów i śladów osadniczych oraz cmentarzysk) o różnym przyporządkowaniu chronologiczno-kulturowym. Najwięcej faktów osadniczych zlokalizowanych jest na terenie gminy Pobiedziska (996), Kostrzyn (855) i Mosina (723).

Do rejestru zabytków wpisanych zostało 50 obiektów (grodziska, osady i cmentarzyska) z terenu gmin powiatu poznańskiego: Buk - 1 osada, Dopiewo - 1 grodzisko, 11 osad i 1 cmentarzysko płaskie, Komorniki - 1 osada, Kostrzyn - 6 grodzisk, Kórnik - 3 grodziska, Murowana Goślina - 1 grodzisko i 6 osad, Pobiedziska - 3 grodziska, 5 osad i 1 cmentarzysko

płaskie, Rokietnica - 1 grodzisko, 1 osada i 1 cmentarzysko płaskie, Stęszew - 1 grodzisko, Suchy Las - 1 grodzisko, Swarzędz - 1 grodzisko i 1 osada, Tarnowo Podgórne - 2 cmentarzyska.

Zestawienie stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków archeologicznych przedstawiono w tabeli 3.3.1.

3.3.1. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu poznańskiego*

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	Ilość	W tym w rejestrze zabytków
	7165	50
a. grodziska	34	18
b. osady	6616	29
c. cmentarzyska	470	5
d. inne	45	-

* Opracowane przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w 2012 roku na podstawie danych otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu

Osadnictwo związane jest z ciekami wodnymi, z reguły grupuje się wzdłuż dolin rzecznych oraz na wyniesieniach. Najstarsze fakty osadnicze zarejestrowane na terenie powiatu poznańskiego wiążą się ze środkową i młodszą epoką kamienia. Stanowiska o takiej chronologii znajdują się m. in. w gminach Buk, Czerwonak, Mosina, Puszczykowo, Tarnowo Podgórne, Luboń i Rokietnica. Występuje stosunkowo wiele stanowisk z epoki brązu i epoki żelaza (kultura łużycka oraz okres wpływów rzymskich - kultura przeworska). Stanowiska takie zarejestrowano nieomal we wszystkich gminach powiatu. Na omawianym obszarze zdecydowanie dominuje osadnictwo związane z intensyfikacją procesów osadniczych we wczesnym i późnym średniowieczu. Charakterystyczne dla tego czasu grodziska stanowią obiekty o dużych walorach turystyczno - krajobrazowych. Zestawienie stanowisk o własnej formie krajobrazowej przedstawiono w tabeli 3.3.2.

3.3.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej*

L.P.	MIEJSCOWOSC	GMINA	OBSZAR AZP	OBIEKT
1.	Buk	Buk	53-23/78	grodzisko
2.	Niepruszewo	Buk	53-24/133	grodzisko

3.	Dąbrówka	Dopiewo	53-26/206	grodzisko
4.	Gowarzewo	Kleszczewo	53-30/77	grodzisko
5.	Głuchowo, stanowisko 19	Komorniki	53-26/132	grodzisko
6.	Głuchowo, stanowisko 12	Komorniki	53-26/152	grodzisko
7.	Wiktorowo	Kostrzyn Wlkp.	53-31/139	grodzisko
8.	Siekierki	Kostrzyn Wlkp.	53-30/225	grodzisko
9.	Trzek	Kostrzyn Wlkp.	53-30/227	grodzisko
10.	Sokolniki	Kostrzyn Wlkp.	53-31/155	grodzisko
11.	Gułtowy, stanowisko 1	Kostrzyn Wlkp.	53-31/159	grodzisko
12.	Siedlec	Kostrzyn Wlkp.	53-31/161	grodzisko
13.	Drzążgowo	Kostrzyn Wlkp.	54-31/11	grodzisko?
14.	Gułtowy, stanowisko 18	Kostrzyn Wlkp.	53-31/4	grodzisko
15.	Kórnik, stanowisko 2	Kórnik	56-29/20	grodzisko
16.	Kórnik, stanowisko 1	Kórnik	56-29/19	grodzisko
17.	Koninko	Kórnik	54-28/107	grodzisko
18.	Mosina	Mosina	56-26/178	grodzisko
19.	Starczanowo	Murowana Goślina	48-27/7	grodzisko
20.	Głębocek	Murowana Goślina	49-29/60	grodzisko
21.	Długa Goślina	Murowana Goślina		grodzisko?
22.	Murowana Goślina	Murowana Goślina		kurhan?
23.	Pruszevec	Pobiedziska	50-29/59	grodzisko
24.	Góra, stanowisko 1	Pobiedziska	51-30/104	grodzisko
25.	Góra, stanowisko 2	Pobiedziska	51-30/105	grodzisko
26.	Kociałkowa Górka	Pobiedziska	52-31/6	grodzisko
27.	Przybroda	Rokietnica	50-25/76	grodzisko
28.	Pawłowice	Rokietnica		grodzisko
29.	Kraplewo	Stęszew	54-25/43	grodzisko
30.	Modrze, stanowisko 5	Stęszew	56-25/5	grodzisko
31.	Modrze, stanowisko 3	Stęszew		grodzisko?
32.	Sapowice	Stęszew	55-24/71	grodzisko
33.	Biedrusko - Glinno	Suchy Las	50-27/30	grodzisko
34.	Uzarzewo	Swarzędz	51-29/108	grodzisko

* Opracowane przez Powiatowego Konserwatora Zabytków w 2012 roku na podstawie danych otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu

Do najważniejszych zadań związanych z ochroną zabytków archeologicznych należy przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, uwzględnianie przy wydawaniu zezwoleń na budowę opinii i decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zachowanie i rewaloryzacja stanowisk o własnej formie krajobrazowej (grodzisk, kurhanów, pozostałości siedzib obronnych) oraz edukacja mieszkańców powiatu na temat wartości znalezisk archeologicznych i potrzeby ich

zachowania. Działania konserwatorskie w zakresie ochrony zabytków archeologicznych na terenie Wielkopolski prowadzone są w czterech płaszczyznach:

- badania osadnicze w celu uwiarygodnienia danych Archeologicznego Zdjęcia Polski;
- weryfikacja grodzisk;
- inwentaryzacja i weryfikacja cmentarzysk kurhanowych i megalitycznych;
- badania ratownicze stanowisk niszczonych lub zagrożonych.

3.4. Krajobraz kulturowy.

3.4.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków.

- Układ urbanistyczny miasta Buk
- Układ urbanistyczny miasta Kostrzyn Wlkp.
- Układ urbanistyczny miast Kórnik i Bnin
- Układ urbanistyczny miasta Luboń
- Układ urbanistyczny miasta Mosina
- Układ urbanistyczny miasta Murowana Goślina
- Układ urbanistyczny miasta Pobiedziska
- Układ urbanistyczny miasta Swarzędz
- Układ urbanistyczny miasta Stęszew

3.4.2. Parki kulturowe.

Na obszarze powiatu nie istnieje żaden park kulturowy. Planowane jest utworzenie Cysterskiego Parku Kulturowego Owińska - Radojewo - we wrześniu 2002 r. gminy znajdujące się na terenie planowanego Cysterskiego Parku Kulturowego podpisały list intencyjny w sprawie jego powołania. Zaproponowano też utworzenie Kórnicko - Zaniemysko - Rogalińskiego Parku Kulturowego.

3.4.3. Pomniki historii

Rozporządzeniem Prezydenta RP z 15 czerwca 2011 r. (Dz.U. z 2011 r., nr 143 poz. 836) Kórnik – zespół zamkowy - parkowy wraz z kościołem parafialnym – nekropolią właścicieli został uznany za pomnik historii.

4. Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego.

4.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych i archeologicznych. Główne postulaty konserwatorskie.

Stan zachowania obiektów w poszczególnych gminach i zasadnicze postulaty konserwatorskie zostały szczegółowo przedstawione w Raporcie o stanie zabytków w powiecie poznańskim. Z zabytków wpisanych do rejestru stan zachowania substancji zabytkowej (należy tu podkreślić, że nie jest on tożsamy ze stanem technicznym) 58 obiektów określić można jako bardzo dobry, stan 174 obiektów - jako dobry, stan 165 obiektów - jako dostateczny, stan 70 obiektów - jako zły, stan 14 obiektów - jako bardzo zły.

Urbanistyka i ruralistyka.

Największym problemem niewielkich miast położonych przy historycznych szlakach w sąsiedztwie Poznania są przebiegające przez te ośrodki rozbudowane trasy komunikacyjne o dużym nasileniu ruchu, powodujące znaczne zniszczenia obiektów zabytkowych. Stąd jednym z głównych zadań jest eliminacja ruchu tranzytowego ze staromiejskich centrów. Kolejnym problemem jest wprowadzanie do historycznych miast nowoczesnej zabudowy wielkokubaturowej. Proces ten powinien zostać zahamowany, obiekty dysharmonijne - modernizowane lub likwidowane. Nowa zabudowa w obrębie historycznych zespołów powinna być dostosowana do architektury zabytkowej. Należy podjąć szeroko zakrojone działania w celu rewaloryzacji i rewitalizacji miast. Koniecznym jest także objęcie ochroną prawną układów ruralistycznych.

Architektura sakralna. Cmentarze.

Stan zachowania kościołów jest zróżnicowany. Kościoły miejskie na ogół zachowane są w stanie dobrym, parafie dysponują środkami zapewniającymi należyte utrzymanie budynków. W stanie bardzo dobrym zachowały się kościoły w Buku, Kostrzynie, Kórniku i Stęszewie. Duże problemy z utrzymaniem w odpowiednim stanie zabytkowych świątyń mają natomiast niektóre parafie wiejskie. Specjalnego podejścia wymagają zwłaszcza kościoły drewniane, w których systematycznie przeprowadzać trzeba zabiegi konserwacyjne. Dodatkowo obiekty te należy objąć programem wykonania instalacji antywłamaniowych i przeciwpożarowych.

Do zachowanych bardzo dobrze świątyń wiejskich należą kościoły w Komornikach, Krerowie, Czerlejnem, Iwnie, Siekierkach, Białężynie, Tarnowie Podgórny, Cerekwicy

i Sobocie. Natomiast w stanie bardzo złym (ruina) zachował się kościół w Chojnicy. W ewidencji konserwatorskiej znajduje się 158 cmentarzy, tylko 4 z nich wpisano do rejestru zabytków. Wszystkie posiadają karty ewidencyjne, konieczna jest jednak ich weryfikacja i uaktualnienie. Stan zachowania cmentarzy katolickich nie budzi zastrzeżeń, problemem jest tylko dokonywana ze względów bezpieczeństwa eliminacja starego zadrzewienia. W stanie złym są natomiast przeważnie nieczynne cmentarze ewangelickie. Obiekty te są zaniedbane, zarośnięte dziką roślinnością, ich układ przestrzenny jest zatarty, nagrobki - zdewastowane. Dobrym rozwiązaniem byłoby objęcie tych cmentarzy opieką przez szkoły w celu ich uporządkowania i właściwego wyeksponowania.

Na terenie powiatu zachowały się dwie synagogi. Obie wpisane są do rejestru zabytków. Stan zachowania i sposób użytkowania synagogi w Mosinie nie budzi zastrzeżeń, wskazane jest jedynie przeprowadzenie drobnych prac remontowych. Synagoga w Buku mimo przeprowadzenia remontu kapitalnego nie jest użytkowana i ulega ponownej degradacji. Konieczne jest przeprowadzenie ponownego remontu.

Zespoły rezydencjonalno-parkowe. Zabudowania folwarczne.

Stan zachowania dworów i pałaców na terenie powiatu jest bardzo zróżnicowany. Niektóre z budynków ostatnio poddano pracom restauracyjnym. Ich stan nie budzi zastrzeżeń. Do najlepiej zachowanych należą pałace w Siedlcu i Złotnikach, Zamek w Kórniku, dwory w Krerowie, Szreniawie czy Wojnowie. Szereg obiektów jest jednak w stanie katastrofalnym. Wiele z nich straciło swój dawny wystrój, zmieniono ich układy wnętrz. Do najgorzej zachowanych obiektów należy pałac w Nieszawie, zameczek na wyspie jez. Góreckiego, dwory w Bolechowie, Łopuchowie i Wierzenicy. Najważniejsze zadania to opracowanie dla tych obiektów studiów historyczno-architektonicznych oraz przeprowadzenie badań architektonicznych, w dalszej kolejności - wykonanie dokumentacji budowlanej i konserwatorskiej oraz przeprowadzenie prac remontowych i modernizacyjnych z zachowaniem lub przywróceniem pierwotnego układu wnętrz. Często konieczne jest znalezienie właściwego sposobu użytkowania obiektu (np. przeznaczenie na cele hotelowe, szkoleniowo - konferencyjne i in.). Także inne zabudowania zespołów (oficyny itp.) wymagają przeprowadzenia prac remontowych. Należy odnotować przeprowadzenie szeroko zakrojonych remontów pałaców w Rogalinie (gm. Mosina), Szreniawie (gm. Komorniki) i w Gułtowach (gm. Kostrzyn), należących do grupy najbardziej charakterystycznych i reprezentacyjnych obiektów Powiatu Poznańskiego.

Nieszawa - pałac i park. Stan obecny.

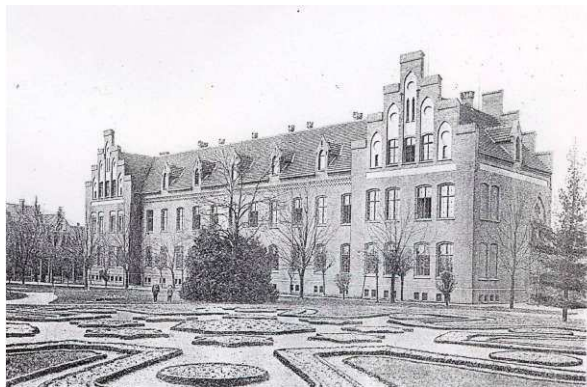
Stan zabytkowych parków jest bardzo zróżnicowany. Niektóre zachowane są w stanie dobrym, dość duża grupa - w stanie dostatecznym. Najwięcej jest jednak parków w stanie złym. Ponieważ często stanowią one jedyny zadrzewiony teren w miejscowości - dlatego należy zachować istniejący drzewostan oraz dążyć do przywrócenia parkom ich dawnej świetności. Większość parków wymaga sporządzenia aktualnych inwentaryzacji drzew oraz projektów rewaloryzacji, obejmujących odtworzenie dawnego drzewostanu, nasadzenia uzupełniające oraz usuwanie z ich terenu obiektów dysharmonijnych. Po wykonaniu w/w prac należy systematycznie przeprowadzać zabiegi pielęgnacyjne w celu niedopuszczenia do ponownej degradacji.

Problemy związane z utrzymaniem budynków folwarcznych wynikają głównie ze złego stanu ich zachowania, braku środków na remonty a także trudności ze znalezieniem właściwego nowego sposobu ich użytkowania. W celu prawidłowej ochrony zespołów folwarcznych należy wpisać je do rejestru zabytków oraz przystosować je do nowych funkcji, zachowując dawną kompozycję podwórza oraz charakter zabudowy.

Domy mieszkalne. Budynki użyteczności publicznej.

Większość zabudowy mieszkalnej znajduje się w złym stanie technicznym i wymaga pilnych prac remontowych i modernizacyjnych. W każdym przypadku należy zakres i przebieg prac uzgadniać ze służbami konserwatorskimi w celu uniknięcia stosowania niewłaściwych technologii i materiałów (termoizolacja, nowa stolarka drzwiowa i okienna, pokrycie dachów, kolorystyka elewacji itp.) powodujących utratę pierwotnego charakteru budynków. Budynki użyteczności publicznej zachowały się w stanie zróżnicowanym. Obiekty użytkowane zgodnie ze swoją pierwotną funkcją (ratusze, szkoły, poczty itp.) zachowane są na ogół

w stanie dobrym, nie zagraża im zniszczenie. Jednak szereg obiektów w związku z przekształceniami własnościowymi i zmianą pierwotnego sposobu użytkowania są przebudowywane i modernizowane w sposób niewłaściwy lub ulegają szybko postępującej dewastacji. Przykładem mogą być tu zabudowania d. zakładu psychiatrycznego w Owińskach.

Owińska - jeden z pawilonów Zakładu dla Obłąkanych. Stan przed 1939 i obecnie.

W takich wypadkach konieczne jest opracowanie stosownej dokumentacji historyczno-architektonicznej i budowlano-remontowej, następnie - przeprowadzenie prac restauratorskich. W skrajnych przypadkach należy podjąć kroki prawne w celu przymuszenia właścicieli lub użytkowników do przeprowadzenia remontów.

Biedrusko - Kasyno Oficerskie. Stan przed 1918 r. i obecnie.

Budownictwo przemysłowe.

Zabudowania najcenniejszych zespołów architektury przemysłowej na terenie powiatu poznańskiego - obu fabryk w Luboniu - zachowane są w zadowalającym stanie technicznym.

Wskazane jest opracowanie programu rewitalizacji terenów fabrycznych oraz przywrócenie zachowanym obiektom ich pierwotnej formy.

Większość obiektów architektury przemysłowej (m. in. budynki fabryczne, magazyny, cegielnie, młyny, budynki kolejowe, zwłaszcza przy nieczynnych liniach kolejowych) w związku z przekształceniami w sferze gospodarki wymaga szczególnej troski konserwatorskiej oraz znalezienia właściwego sposobu ich użytkowania. Konieczne jest zabezpieczenie budynków przed dalszą dewastacją oraz przygotowanie projektów adaptacji do nowych celów. Niejednokrotnie zachodzi potrzeba rewitalizacji terenów poprzemysłowych.

Zabytki archeologiczne.

Stan zachowania 50 zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków jest zróżnicowany. Wg Raportu o stanie zabytków w powiecie poznańskim 13 obiektów zachowanych jest w stanie bardzo dobrym, 5 obiektów wymaga znakowania i odsłonięcia rzeźby, 3 obiekty wymagają zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie. W 22 obiektach należy wykonać badania sondażowe w celu ustalenia stanu substancji zabytkowej. W pięciu przypadkach wymagana jest zmiana zagospodarowania terenu. Proponuje się wpisanie do rejestru zabytków 518 stanowisk oraz wykreślenie jednego obiektu (grodzisko w Dąbrówce, gm. Dopiewo).

4.2. Szlaki turystyczne.

Terytorium powiatu poznańskiego pokrywa gęsta sieć szlaków turystycznych, które stanowią jedną z istotniejszych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Wyznaczone są głównie przez PTTK (a także samorządy wojewódzkie, powiatowe, gminne, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe). Służą do uprawiania turystyki i stanowią produkt turystyczny łączący kraje, regiony, miejscowości oraz ich mieszkańców. Głównymi zadaniami inicjowanych i istniejących szlaków są: wspieranie społeczności lokalnych (rozwój lokalnej przedsiębiorczości, tworzenie miejsc pracy i dodatkowych źródeł dochodów, ochrona tradycyjnych zawodów), korzystanie z lokalnych zasobów (walorów przyrodniczych, kulturowych, bazy noclegowej i żywieniowej oraz innych produktów miejscowych), a także wspieranie i ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Trasy szlaków w wielu miejscach przecinają się i pokrywają się ze sobą,

pozwalając zarówno na koncentrowanie się na temacie wiodącym, jak i jednocześnie zwiedzanie obiektów o zróżnicowanej tematyce.

Czynne szlaki turystyczne przebiegające przez powiat poznański promują cenne pod względem artystycznym budowle oraz założenia parkowo - rezydencjalne, wydarzenia historyczne, ślady dawnej i obecnej wytwórczości, obszary o dużych walorach przyrodniczych ważne dla celów rekreacyjno - poznawczych mieszkańców powiatu, województwa, a także turystów z innych regionów Polski i Europy.

Istniejące szlaki turystyczne na obszarze powiatu poznańskiego można podzielić na: kulturowe, samochodowe, rowerowe, piesze, wodne i konne. Poniżej zostaną scharakteryzowane najważniejsze spośród nich.

CHARAKTERYSTYKA SZLAKÓW

1) Szlaki kulturowe

- **Szlak św. Jakuba** - jest najważniejszym szlakiem kulturowym Europy. Od IX wieku w północnej części Półwyspu Iberyjskiego oraz we francuskich Pirenejach zaczęły powstawać drogi, którymi z całej Europy zmierzali pielgrzymi do grobu św. Jakuba Starszego w Santiago de Compostella. Drogi, którymi zmierzali przez ponad 1000 lat pielgrzymi do Santiago jak pisał Goethe „ukształtowały Europę”. W 1982 r. Rada Europy uznała „Camino de Santiago” pierwszym szlakiem europejskim o doniosłym znaczeniu w rozwoju całego kontynentu i zaapelowała o odtwarzanie i utrzymanie dawnych szlaków pątniczych. W Polsce rozpoczęto odtwarzanie historycznych traktów do Santiago w 2005 r. z inicjatywy Fundacji Wioski Franciszkańskiej oraz Bractwa św. Jakuba Apostoła. Pierwsza powstała Droga Dolnośląska której przedłużeniem jest odtworzona w 2007 r. historyczna trasa pielgrzymkowa Gniezno - Poznań - Zgorzelec - Praga. Szlak ten był wymieniany m.in. przez Jorga Gaila z Norymbergii w roku 1563. Długość trasy wynosi 490 km i na terenie Wielkopolski biegnie przez Gniezno - Lednicę - Poznań - Leszno.

Znak: biała muszla z czerwonym krzyżem św. Jakuba

Przebieg: Dąbrówka Kościelna - Murowana Goślina (kościół p.w. św. Jakuba) - Dziewicza Góra - Kicin - Gruszczyń - Poznań - Rogalin

- **Szlak Cysterski** - biegnie przez całą Europę łącząc ze sobą miejsca związane z klasztorami cysterskimi. Jego powstanie zainicjowała w 1990 r. Rada Europy w ramach programu „Europejskie Szlaki Kulturowe” mającego pogłębiać poczucie wspólnej tożsamości kulturowej pomiędzy narodami Europy. Trasa szlaku cysterskiego w Wielkopolsce prowadzi od Wągrowca poprzez Poznań do Przemętu i dalej na południe lub północ.

Znak: narys planu kościoła cysterskiego Przebieg: Murowana Goślina - Owińska (opactwo cysterek) - Poznań

W dn. 7 X 2007 r. otwarto „Cysterski Szlak Rowerowy” liczący 143 km na trasie Wągrowiec - Tarnowo Pałuckie - Łekno - Dąbrówka Kościelna - Owińska - Poznań.

- **Szlak Romański** - to ogólnopolski szlak promujący najstarsze w Polsce budowle sakralne związane z początkami państwa polskiego oraz Monarchią Piastowską jest częścią ogólnoeuropejskiego projektu o nazwie „Romanesque Europe”. Ten kulturowo-historyczny szlak obejmuje swoim zasięgiem dwanaście polskich województw, na terenie których znajduje się sto kilkadziesiąt zabytków romańskich lub ich reliktyw. Ze względu na ogromny obszar przebiegu trasy łączącej się poza granicami kraju z podobnymi szlakami kulturowymi. Dotychczas opracowano zasadnicze zręby szlaku biegnące przez województwo wielkopolskie, łódzkie i kujawsko-pomorskie i świętokrzyskie.

Znak: sylweta kościoła na białym tle

Przebieg: Gniezno - Ostrów Lednicki - Poznań - Tulce (Kościół Narodzenie NMP)

- **Szlak Piastowski** - łączy szereg miejscowości związanych z Początkami Państwa Polskiego. Nazwa trasy wiąże się z dynastią Piastów, która panowała na ziemiach polskich w okresie wczesnego średniowiecza. Przebieg szlaku wyznaczają najważniejsze miejsca piastowskiej Polski. Został on wytyczony w 1960 r.

Znak: stylizowany orzeł piastowski

Przebieg: trasa ma kształt ósemki i biegnie z Poznania przez Pobiedziska, Ostrów Lednicki, Gniezno, Rogowo, Gąsawę, Biskupin, Wenecję, Żnin, Lubostroń, Pakość, Kościelec Kujawski, Inowrocław, Kruszwicę, Strzelno, Kwieciszewo, Wylatowo, Mogilno, Trzemeszno, Orchowo, Witkowo, Grzybowo, Wrześnię, Nekłę, Giecz, Gułtowy, Swarzędz i Poznań.

2) Szlaki samochodowe

- **Trasa Kórnicka** - trasa dla zmotoryzowanych licząca 80 km

Znak: sześciokątne tablice z sylwetą zamku w Kórniku

Przebieg: prowadzi z Poznania poprzez Kórnik, Rogalin, Puszczykowo, Wielkopolski Park Narodowy i Szreniawę, skąd wraca do Poznania.

3) Szlaki rowerowe

- **Europejska Trasa rowerowa EuroVelo nr 2** (trasa Berlin - Poznań - Gniezno), nr 9 (trasa Poznań - Zaorle). EuroVelo to europejska sieć szlaków rowerowych - projekt Europejskiej Federacji Cyklistów, którego celem jest budowa dwunastu długodystansowych szlaków rowerowych biegnących przez całą Europę. Odcinek w województwie Wielkopolskim koordynowany jest przez Międzygminny Związek Turystyczny „Wielkopolska Gościnna”. (na granicy woj. Wielkopolskiego i Dolnośląskiego) oraz Związek Międzygminny Puszcza Zielonka.

Znak: oznaczenia literowe

Przebieg: Puszczykowo - Luboń - Poznań - Puszcza Zielonka – Gniezno

- **Transwielkopolska Trasa Rowerowa** - prowadzi do najdalszych krańców wielkopolskiej ziemi (Okonek -Poznań - Siemianice 500 km)

Znak: czarny rower z zielonym paskiem

Przebieg: północny odcinek szlaku liczy blisko 200 km

Wiedzie z Parku Sołackiego w Poznaniu poprzez Szamotuły i Piłę w stronę północnej granicy regionu. Południowa część trasy liczy 280 km. Punktem wyjścia jest jezioro

Maltańskie w Poznaniu. Dalej trasa przecina teren powiatu poznańskiego, biegnie w kierunku miejscowości Tulce, Środy Wlkp., Miłosławia. Koniec szlaku ma miejsce w Siemianicach, najdalej wysuniętym na południe miasteczku w Wielkopolsce.

- **Rowerowy Pierścień Powiatu Poznańskiego** - to trasa dokoła miasta Poznania licząca 173 km

Znak: czarny rower na pomarańczowym tle

Przebieg: Mosina, Stęszew, okolice Tarnowa Podgórnego, Murowana Goślina, Kostrzyn, Kórnik

- **Ziemiański Szlak Rowerowy** - przez powiat poznański biegnie również wariant „Ziemiańskiego Szlaku Rowerowego” Poznań - Mosina - Czemiń liczący 271,9 km

Znak: czarny rower z zieloną strzałką

Przebieg szlaku: od Poznania i Mosiny przez Czemiń do Słonina i dalej w kierunku Leszna bądź Gostynia.

- **Nadwarciański Szlak Rowerowy** - trasa wzdłuż brzegów Warty łącząca Poznań z Uniejowem dł. 250 km

Znak: Rower na białym tle z niebieskim paskiem

Przebieg: Poznań - Puszczykowo – Mosina

- **Szlaki rowerowe Puszczy Zielonki**: Duży Pierścień Rowerowy (51,7 km) i Mały Pierścień Rowerowy (35,4 km)

Znak: DPR z sylwetą roweru na niebieskim tle, MPR z sylwetą roweru na czerwonym tle

Przebieg: DPR :Czerwonak - Dąbrówka Kościelna – Brzeźno - Uchorowo - Starczanowo

MPR: Murowana Goślina - Kamińsko - Zielonka - Głębocek - Kąty - Wojnowo - Długa Goślina - Starczanowo

4) Szlaki wodne

- Wielka Pętla Wielkopolski - liczący 690 km szlak kajakowy na Warcie. Początek szlaku zaczyna się w Koninie, a dalsza jego droga biegnie przez miejscowości: Poznań i Międzychód do Santoka pod Gorzowem Wielkopolskim, w którym Warta łączy się z Notecią.

5) Szlaki konne

- Wilczy Szlak - prowadzi ze Stęszewka przez Puszcę Zielonkę do Lubniewic na Ziemi Lubuskiej (240 km).

Znak: biały prostokąt z sylwetką konia

6) Szlaki piesze

Szlaki przeznaczone do uprawiania turystyki pieszej wytyczone przede wszystkim w atrakcyjnych krajobrazowo i przyrodniczo obszarach.

Znak: kolorowe linie na białym tle

Szlaki uatrakcyjniamy ścieżki dydaktyczne:

- „Dziewicza Góra”,
- „Zbiorowisko Roślinne wokół Jeziora Zielonka”,
- im. Maksymiliana Jackowskiego we Wronczynie,
- z Osowej Góry do Jezior,
- nad jezioro Budzyńskie,
- Nadwarciańska Ścieżka Dydaktyczna,
- Leśna Szkoła działająca przy Ośrodku Muzealno-Dydaktycznym w Jeziorach.

4.3. Chronione wartości przyrodnicze krajobrazu kulturowego.

Na terenie powiatu poznańskiego znajduje się wiele cennych przyrodniczo obszarów, dlatego też dla ich ochrony oraz dla zachowania mało zmienionych przez człowieka swoistych cech krajobrazu mających znaczenie dla zachowania unikatowych typów środowiska, utworzono na terenie powiatu różne formy ochrony zgodne z ustawą o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. W ustawie przewidziano następujące formy ochrony przyrody:

Parki narodowe

WIELKOKOPOLSKI PARK NARODOWY - został utworzony w 1957 r. na obszarze trzech gmin: Luboń, Mosina i Stęszew. Ochroną została objęta powierzchnia wynosząca 14 840 ha wraz z otuliną rozciągająca się na terenie Pojezierza Poznańskiego i obejmująca część Pojezierza Poznańskiego, fragment Poznańskiego Przełomu Warty i Pradoliny Warciańsko - Odrzańskiej. Ukształtowany w okresie tzw. zlodowacenia bałtyckiego obszar dzisiejszego Wielkopolskiego Parku Narodowego odznacza się wielką malowniczością krajobrazu i bogactwem flory i fauny. Różnorodne formy polodowcowej rzeźby terenu wraz z licznymi rynnami jezior pokrywają sosnowe bory i mieszane lasy głównie dębowo-grabowe, łągi wiązowo - sosnowe z czarną olszyną. Wyróżniono kilkanaście gatunków zbiorowisk leśnych i zaroślowych oraz kilkadziesiąt zespołów roślin wodnych i błotnych. Florę tworzą głównie gatunki środkowosyberyjskie i eurosyberyjskie takie jak dąb bezszypułkowy, grab pospolity, sosna zwyczajna i jarzębina, a z roślin zielonych: zawilec gajowy pięciornik, pięciornik biały, wielkokrzew pomorski czy wąkrota zwyczajna. O bogactwie fauny zamieszkującej obszar Wielkopolskiego Parki Narodowego stanowi ponad 150 gatunków ptaków - najliczniejszy jest puszczyk, 3 000 gatunków owadów oraz 40 gatunków ssaków w tym rzadko spotykane bobry i wydry oraz wiele gatunków gadów i płazów. Obecnie na obszarze Parku znajduje się 18 obszarów ścisłej ochrony, obejmujący najbardziej wartościowe obszary naturalnych zespołów leśnych, łęgówisk ptasich, jezior, obszarów wodno – torfowiskowo - bagiennych, świetlistej dąbrowy i borów.

Parki krajobrazowe

- **Park Krajobrazowy Puszcza Zielonka** - został utworzony w 1993 i liczy 23 tys. ha (wraz z otuliną). Obejmuje obszar leśny pomiędzy Poznaniem, Murowaną Gośliną, Skokami, Pobiedziskami i Kiszkowem. Rozciąga się na obszarze pasma

środkowopoznańskiej moreny czołowej z najwyższym wyniesieniem - Dziewiczą Górą (143 m n.p.m.) oraz pasmem moreny dennej z polodowcowymi jeziorami rynnowymi. Puszcza Zielonka jest największym kompleksem leśnym okolic Poznania. W większości są to bory iglaste oraz w mniejszej ilości bory mieszane. Na obszarze Parku znajduje się 27 jezior. Największe z nich to Jezioro Kołatkowsko - Stęszewskie. Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka” odznacza się dużym zalesieniem (78 % powierzchni). Wśród 12 typów siedliskowych lasu jakie można wyróżnić dominują siedliska lasu oraz boru mieszanego świeżego. Przez tereny parku przebiegają wschodnie granice naturalnego występowania buku, klonu, jaworu i brekinii. W runie leśnym występuje reliktowy żywiec dziewięciolistny, lilia złotogłów, wawrzynek wilczełyko, czerniec gronkowy, rośliny ciepłolubne (dziewięsił bezłodygowy, oman wierzbnolistny i kosmaty, sasanka łąkowa) i rzadkie rośliny wodne i torfowiskowe (rosiczki, grzybienie białe, grązel żółty). Na terenie parku stwierdzono występowanie 134 lęgowych gatunków ptaków wśród których na uwagę zasługują: bocian czarny, żuraw, kania ruda, dzięcioł średni, siniaka, orzeł bielik, lerka oraz rzadka na terenie Wielkopolski muchówka mała. Faunę Parku wzbogacają jelenie, daniela, sarny, dziki, zające, lisy, borsuki, kuny, bobry, wydry oraz wędrujące łosie. Najcenniejszym pod względem przyrodniczym fragmentem leśnym jest obszar uroczyska Maruszka (ok. 500 ha), położonego między Pławnem a Ludwikowem. Rośnie tu las sosnowo - dębowy z domieszką grabów, buków, brzoź, olszy, jesionów, klonów, lip i wiązów, w wieku 110-150 lat. Drzewostany te mało zdeformowane w przeszłości, mają charakter zbliżony do naturalnego.

Środkowa część Puszczy to teren zarządzany przez Leśny Zakład Doświadczalny Akademii Rolniczej w Poznaniu. Prowadzone są tutaj prace naukowe i dydaktyczne, a miejscem szczególnym jest unikalne Arboretum Leśne, które istnieje w miejscowości Zielonka od 1979 roku. Zorganizowano je w dwóch częściach metodycznych: jako park krajobrazowo- dendrologiczny i arboretum drzewostanowe. Na 82 ha zgromadzono około 800 gatunków oraz odmian i krzewów, zarówno krajowych jak i pochodzenia obcego, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków chronionych.

- **Rogaliński Park Krajobrazowy** -zajmuje powierzchnię 12 750 ha (z otuliną) głównie na terenie gmin: Mosina, Brodnica, Śrem i Kórnik. Powstał w 1997 r. celem ochrony starorzecza Warty z największym w Europie skupiskiem wielowiekowych dębów szypułkowych. W dolinie Warty występują charakterystyczne łęgi nadrzeczne,

porośnięte zbiorowiskami roślinności wodnej, szuwarowej, łąkowej i zarośli wierzbowych. Wśród bogatej flory nadwarciańskich rozlewisk i mokradeł uwagę przyciągają okazałe liście grążeli żółtych i grzybieni białych. Obszary te zamieszkuje wiele gatunków ptaków, takich jak: bocian biały, bocian czarny, rybitwa czarna, błotniak stawowy, kokoszka wodna i łyska. Występuje również czapla siwa i kormoran czarny. Na terenie parku znajdują się dwa rezerваты.

- **Park Krajobrazowy Promno** - znajduje się w większości w gm. Pobiedziska. Zajmuje 2077 ha i został utworzony w 1993 r. Charakteryzuje się polodowcowym krajobrazem morenowym w większości porośniętym lasem z malowniczymi jeziorami. Jego osobliwością jest stanowisko kłokci wiechowatej nad Jeziorem Dążynek, uważane za największe w Wielkopolsce.

Obszary Chronionego Krajobrazu

- Obszar Chronionego Krajobrazu „Biedrusko” (w obrębie poligonu), gm. Suchy Las
- Obszar Chronionego Krajobrazu rynny jeziora Lusowskiego i doliny rzeki Samy gm. Tarnowo Podgórne
- Obszar Chronionego Krajobrazu Pawłowicko-Sobockiego, gm. Rokietnica
- Obszar Chronionego Krajobrazu doliny rzeki Wirynki, gm. Komorniki
- Obszar Chronionego Krajobrazu Jeziora Niepruszewskiego, gm. Dopiewo
- Obszar Chronionego Krajobrazu Zlewni Jezior Zaniemysko- Kórnickich, gm. Kórnik

Rezerваты przyrody

- Rezerwat florystyczny, częściowy „Śnieżycowy Jar” w gm. Murowana Goślina o pow. 2,89 ha założony w 1975 r.
- Rezerwat krajobrazowy, częściowy „Jezioro Pławno” w gm. Murowana Goślina o pow. 16,71 ha założony w 1978 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”.
- Rezerwat florystyczny, częściowy „Jezioro Czarne” w gm. Murowana Goślina o pow. 16,70 ha założony w 1978 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”.
- Rezerwat leśny, częściowy „Las mieszany w nadleśnictwie Łopuchówko” w gm. Murowana Goślina o pow. 10,83 ha założony w 1962 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”.

- Rezerwat leśny, częściowy „Klasztorne Modrzewie koło Dąbrówki Kościelnej” w gm. Murowana Goślina o pow. 6,20 ha założony w 1962 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”.
- Rezerwat florystyczny, częściowy „Żywiec Dziesięciolistny” w gm. Murowana Goślina o pow. 10,51 ha założony w 1974 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”.
- Rezerwat krajobrazowy, częściowy „Jezioro dębinie” w gm. Pobiedziska o pow. 37,08 ha założony w 1959 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Promno”.
- Rezerwat florystyczno - faunistyczny - ścisły „Drażynek” w gm. Pobiedziska o pow. 6,45 ha założony w 1954 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Promno”.
- Rezerwat krajobrazowy, częściowy „Krajkowo” w gm. Mosina o pow. 159,19 ha założony w 1958 r. Znajduje się na terenie Rogalińskiego Parku Krajobrazowego.
- Rezerwat florystyczny, częściowy „Goździk Siny w Grzybnie”, gm. Mosina o pow. 3,87 ha założony w 1964 r. Znajduje się na terenie Rogalińskiego Parku Krajobrazowego.
- Rezerwat torfowiskowy, częściowy „Torfowisko Gogulec”, gm. Suchy Las o pow. 5,29 ha; założony w 2001 r.
- Rezerwat leśny, częściowy „Okraglak”, gm. Pobiedziska o pow. 6,09 ha, założony w 1954 r.
- Rezerwat leśny, częściowy „Las liściasty w Promnie” gm. Pobiedziska o pow. 8,15 ha, założony w 2002 r. Znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego „Promno”.

Europejska Sieć Ekologiczna „Natura 2000”

Sieć obszarów Natura obejmuje obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk. Na terenie powiatu poznańskiego są to:

- ostoja w Biedrusku (teren poligonu z wyłączeniem obszaru miejscowości) - obszar siedliskowy
- Rogalińska Dolina Warty na terenie Rogalińskiego Parku Krajobrazowego - obszar siedliskowy
- ostoja Wielkopolska na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego - obszar siedliskowy
- ostoja doliny Samicy - obszar ptasi

- ostoja Rogalińska (w granicach Wielkopolskiego Parku Narodowego i Rogalińskiego Parku Krajobrazowego) - obszar ptasi

Użytki ekologiczne

Użytki ekologiczne to zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów, mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej. Na terenie powiatu poznańskiego są to:

- Mokradła nad Jeziorem Kamińskim, gm. Murowana Goślina, obręb Jezioro Kamińsko, pow. 5,57 ha, utworzony w 2003 r.
- Głębocko, Uchorowo, Zielonka, gm. Murowana Goślina, obręb Głębocek, pow. 37,5 ha, utworzony w 2003 r.

Pomniki przyrody

Na terenie powiatu poznańskiego ochroną indywidualną w postaci wpisania do rejestru pomników przyrody objęto 439 obiektów. Najwięcej pomników przyrody znajduje się w półn.-wsch. części powiatu (gminy: Czerwonak, Murowana Goślina i Pobiedziska) i na jego płd. krańcu (gm. Mosina). Zdecydowana większość pomników przyrody to wiekowe drzewa: dęby, wiązy, platany, klony, buki, lipy, jesiony, sosny i inne. Często drzewa pomnikowe znajdują się na obszarach objętych ochroną przyrody (Wielkopolski Park Narodowy, Rogaliński Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka”) oraz na terenie zabytkowych parków, cmentarzy i ogrodów. Pomniki przyrody to nie tylko pojedyncze cenne drzewa, ale również ich grupy (np. Dęby Marianowskie w gm. Suchy Las, Platany Swadzimskie w gm. Tarnowo Podgórne, aleje np: Swadzimska, Batorowska i Pałacowa w gm. Tarnowo Podgórne), a także głązy narzutowe (cmentarz w Rogalinku gm. Mosina) czy źródółko wodne (gm. Stęszew).

Do najciekawszych pomników przyrody należą rosnące w zakolach Warty rogalińskie dęby (liczące ponad 500 lat) oraz dęby szypułkowe na obszarze Wielkopolskiego Parku Narodowego. Wśród pomników przyrody na omawianym terenie znajdują się tak znane obiekty jak dąb „Bartek” w Owińskach (gm. Czerwonak), którego wiek ocenia się na 500 lat, 200-letnia robinia akacjowa, sosna pospolita „Parasol” i prawie 160-letni jarzab brekinia (wszystkie w gm. Pobiedziska) oraz cis rosnący przy pałacu w Murowanej Goślinie. Ilość pomników przyrody w poszczególnych gminach powiatu poznańskiego:

L.p.	Gmina	Ilość pomników przyrody
1.	Buk	6
2.	Czerwonak	69
3.	Dopiewo	6
4.	Kleszczewo	2
5.	Komorniki	9
6.	Kostrzyn Wlkp.	2
7.	Kórnik	15
8.	Luboń	14
9.	Mosina	70
10.	Murowana Goślina	94
11.	Pobiedziska	68
12.	Puszczykowo	10
13.	Rokietnica	2
14.	Stęszew	14
15.	Suchy Las	19
16.	Swarzędz	21
17.	Tarnowo Podgórne	18
	Razem:	439

*Stan na 2007 r. wg danych Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Poznaniu.

4.4. Dokumenty i opracowania.

„Program opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego na lata 2012-2015” zgodny jest z dokumentami powiatowymi o charakterze strategicznym - „Strategią rozwoju powiatu poznańskiego na lata 2006-2013” oraz „Programem ochrony środowiska powiatu poznańskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 - 2015”. W jego konstruowaniu wzięto też pod uwagę „Raport o stanie zabytków w powiecie poznańskim” oraz „Plan Ochrony Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka”, „Raport o stanie i warunkach rozwoju turystyki na terenie Związku Międzygminnego Puszcza Zielonka”, „Strategię Rozwoju turystyki Związku Międzygminnego Puszcza Zielonka” oraz „Strategię Rozwoju turystyki Związku Międzygminnego Puszcza Zielonka: programy realizacyjne”.

4.4.1. Strategia rozwoju Powiatu Poznańskiego 2006-2013.

„Strategia rozwoju Powiatu Poznańskiego 2006-2013” zatwierdzona została uchwałą nr XXXVII/348/II/2006 Rady Powiatu Poznańskiego z dnia 31 stycznia 2006 r. Jest to jeden z najważniejszych dokumentów programowych określających cele, jakie stawia przed sobą samorząd powiatowy, oraz ogólne zadania, służące ich realizacji. Na podstawie strategii tworzy się dokumenty o charakterze operacyjnym - plan rozwoju lokalnego i inne dokumenty branżowe. Z ochroną środowiska kulturowego związane są przede wszystkim sformułowane w Strategii:

- Cel strategiczny II: Wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców oraz dostosowanie ich kwalifikacji i kompetencji do potrzeb rynku pracy w aglomeracji poznańskiej

cel szczegółowy 5: Rozwój systemu oświaty w powiecie

cel operacyjny 5.1: Podwyższenie standardów nauczania - poprawa infrastruktury edukacyjnej

działanie 5.1.1: Budowa, remonty i modernizacje budynków oświatowych (...)

Zgodnie z Monitorowaniem Strategii Rozwoju Powiatu Poznańskiego 2006 - 2012 zatwierdzonym Uchwałą Zarządu nr 586/11 w dniu 30.08.2011 r. wśród priorytetowych zadań, które zostaną podjęte w ramach działania wymieniono: modernizację pomieszczeń szkoły i internatu SOSW w Owińskach, budowę parku orientacji przestrzennej przy SOSW dla Dzieci Niewidomych w ramach projektu „Stworzenie otwartej strefy rekreacji dziecięcej na potrzeby uczniów SOSW dla Dzieci Niewidomych w Owińskach oraz mieszkańców Powiatu Poznańskiego” współfinansowanego z WRPO oraz utworzenie stałej ekspozycji wystawienniczej map tyflogicznych w SOSW w Owińskach w ramach projektu „Renowacja i konserwacja zbiorów tyflogicznych SOSW dla Dzieci Niewidomych w Owińskach celem utworzenia stałej ekspozycji wystawienniczej” współfinansowanego z EFRR w ramach WRPO, a także modernizację pomieszczeń budynku głównego Liceum Ogólnokształcącym w Kórniku.

- Cel strategiczny IV: Zwiększanie efektywności wykorzystywania walorów przyrodniczych i potencjału kulturowego

cel szczegółowy 11: Rozwój potencjału turystycznego powiatu

cel operacyjny 11.1: Wzmocnienie promocji turystycznej powiatu

działanie 11.1.1: Opracowanie i wdrożenie kompleksowego produktu turystycznego powiatu

Działanie obejmie m. in. inwentaryzację zasobów przyrodniczych i kulturowych, istniejące i planowane szlaki turystyczne, drogi rowerowe oraz obiekty zabytkowe

działanie 11.1.2: Rozpowszechnienie informacji o pełnej ofercie turystycznej, kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej.

cel operacyjny 11.2: Poprawa atrakcyjności turystycznej powiatu

działanie 11.2.1: Wsparcie rozwoju infrastruktury turystycznej

Działanie to obejmie m. in. podejmowane przy współpracy z gminami zagospodarowanie szlaków turystycznych

cel szczegółowy 12: Rozwój działalności kulturalnej i sportowo - rekreacyjnej

cel operacyjny 12.1: Poprawa infrastruktury kulturalnej i ochrona dziedzictwa kulturowego

działanie 12.1.1: Renowacja i konserwacja dóbr kultury z terenu powiatu

W ramach działania prowadzone będzie głównie dofinansowanie inwestycji związanych z renowacją i konserwacją obiektów zabytkowych będących własnością powiatu oraz innych.

4.4.2. Program ochrony środowiska dla Powiatu Poznańskiego.

„Program ochrony środowiska dla Powiatu Poznańskiego na lata 2008 – 2011 z perspektywą na lata 2012 - 2015” zatwierdzony został uchwałą Rady Powiatu Poznańskiego Nr XXX/237/III/2009 z dnia 27 maja 2009 r. Dokument ten zawiera charakterystykę powiatu, omówienie źródeł przeobrażeń środowiska przyrodniczego oraz cele ekologiczne i kierunki działań zmierzających do jego ochrony na terenie powiatu poznańskiego.

4.4.3. Raport o stanie zabytków w powiecie poznańskim.

„Raport o stanie zabytków w powiecie poznańskim” opracowany został w roku 2005 przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu. Zawiera on wykazy obiektów architektury i zabytków archeologicznych, analizę stanu ich zachowania, omówienie nakładów finansowych na ochronę dóbr kultury oraz realizacji konserwatorskich z lat 2003 - 2004. Sporo miejsca poświęcono tu założeniom programu ochrony zabytków na terenie powiatu.

4.4.4. Inne

„Plan Ochrony Parku Krajobrazowego Puszcza Zielonka” ustanowiony rozporządzeniem Wojewody Wielkopolskiego (Nr 4/05 z dn. 4 kwietnia 2005 r.). Celem dokumentu jest ochrona przyrody parku z uwzględnieniem jego walorów kulturowych takich jak historyczne trakty: Annowskiego, Bednarskiego, Pławińskiego, Poznańskiego i Zielonkowskiego, a także wiejskie układy osadnicze i zabytkowe obiekty architektoniczne. Plan zakłada działania ochronne poprzez wpisanie do rejestru zabytków traktów historycznych i wyznaczenie

obszaru ochrony konserwatorskiej dla Owińsk i Wierzenicy oraz zabezpieczenie przed dalszą dewastacją starych nieparafialnych cmentarzy.

„Raport o stanie i warunkach rozwoju turystyki na terenie Związku Międzygminnego Puszcza Zielonka” opracowany w marcu 2004 przez Stowarzyszenie „Partnerzy dla Samorządu” dla utworzonego w 2000 r. Związku Międzygminnego „Puszcza Zielonka”. W skład związku wchodzi 6 gmin, w tym cztery należące do powiatu poznańskiego (Czerwonak, Murowana Goślina, Pobiedziska, Swarzędz). Celem sporządzenia raportu była kompleksowa inwentaryzacja walorów środowiskowych i krajobrazowych tego obszaru pod kątem przygotowania strategii rozwoju turystyki. W raporcie rozpoznano walory turystyczne gmin Związku - głównie przyrodnicze i kulturowe oraz istniejącą infrastrukturę przydatną do obsługi ruchu turystycznego.

„Strategia Rozwoju turystyki Związku Międzygminnego Puszcza Zielonka” została opracowana we wrześniu 2004 przez Andrzeja Billerta. Celem strategii było określenie kierunków rozwoju turystyki i zagospodarowania turystycznego gmin należących do ZMPZ, przy założeniu iż turystyka i rekreacja ma być istotną formą działalności gospodarczej mieszkańców. Strategia miała też służyć wykreowaniu produktów turystycznych.

„Strategia Rozwoju turystyki Związku Międzygminnego Puszcza Zielonka: programy realizacyjne” opracowana w listopadzie 2004 r. przez Andrzeja Billerta. Opracowanie zawiera konkretne propozycje projektów w tym wypadku szlaków turystycznych na terenie gmin ZMPZ wraz z opisem szlaku, uczestnikami i partnerami projektu, oraz wyceną poszczególnych projektów.

5. Zabytki nieruchome stanowiące własność powiatu poznańskiego.

5.1. Pocysterski zespół klasztorny w Owińskach, gm. Czerwonak – Specjalny Ośrodek Szkolno- Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach

Rycina z 1910 r. i stan obecny

Historia opactwa cysterek w oddalonych od Poznania o kilkanaście kilometrów Owińskach sięga połowy XIII w. Według Długosza, książę Wielkopolski Przemysław I ufundował w swojej wsi w Owińskach nad Wartą klasztor wraz z kościołem dla przybyłych z Trzebnicy sióstr cysterek. Konwentem mniszek przewodziła ksieni Gertruda - córka św. Jadwigi i Henryka I Brodatego. Jako uposażenie konwent otrzymał w 1252 r. wielkie dobra, które przez stulecia były podstawą utrzymania klasztoru. W momencie wystawienia dokumentu fundacyjnego prawdopodobnie istniały już murowane z cegły kościół z klasztorem. Najdawniejsze dzieje klasztoru ze względu na skąpe źródła są słabo znane. Od XI-XIII konwent liczył od 15 do 30 zakonnic. Przy klasztorze istniała szkoła dla dziewcząt z rodzin szlacheckich i bogatych domów mieszczańskich. Zakonnice przez ponad 500 lat prowadziły działalność gospodarczą na swoich ziemiach rozwijając rolnictwo, zakładając sady, ogrody i warzywniki, budując młyny, groble, stawy oraz jazy, a od XVI wieku folwarki.

Z inicjatywy cysterek wzniesiono w pierwszej ćwierci XV wieku kościół p.w. św. Mikołaja (ukończony w 1574 r.) w Owińskach.

Gotycki budynek klasztoru przetrwał zapewne do końca XVII wieku. Na pocz. XVIII czołowy ówczesny architekt w Wielkopolsce Jan Catenazzi rozpoczął budowę nowożytnych zabudowań klasztornych. Prace te przerwały wypadki wojny północnej i pożar w 1720 r., który doszczętnie zniszczył kościół i zabudowania konwentu. Kierownictwo odbudowy, na zlecenie ksieni Joanny Malczewskiej, zniszczonego opactwa podjął w 1720 r. włoski

architekt Pompeo Ferrari. Zaprojektował on na romańskich i gotyckich reliktach późnobarokowy kościół p.w. św. Jana Chrzciciela (ozdobiony w l. 1729 - 30 polichromiami Adama Swacha) i odbudował barokowy klasztor z pocz. XVIII w. (w 1773 r. - przebudowany po pożarze). W XVIII w. powstał prawdopodobnie wg projektów Catenaziego i Ferrariego dom duchowieństwa dla spełniających posługę kapłańską zakonników, którzy mieszkali osobno (od 1821 r. w budynku mieściło się probostwo, a od l. 30 XIX w. kancelaria zakładu umysłowo chorych). Po II rozbiorze Polski w 1793 r. i utworzeniu na zagarniętych terenach Prus Południowych dobra klasztorne cysterek z Owińsk zostały przejęte przez państwo pruskie. W 1793 r. cysterki posiadały 13 wsi: Owińska, Radojewo, Bolechówko, Bolechowo, Biedrusko, Chludowo, Wierzonka, Wierzenica, Trzuskotowo, Barcinek, Skorzęcin, Miękowo, Dębogóra, Mściszewo) i ogromne obszary lasów (15 000 ha). W roku 1821 nastąpiła kasata klasztoru, a kościół pełnił odtąd funkcje parafialnego. Klasztor do roku 1835 służył mniszkom różnych reguł zwiezionym tam przez władze pruskie. Po śmierci ostatniej z nich klasztor przekształcono w pierwszy w Wielkopolsce nowoczesny szpital dla obłąkanych, na mocy dekretu króla Fryderyka Wilhelma II. W latach 1835-38 trwała adaptacja klasztoru na zakład dla umysłowo chorych. Wokół wirydarza w krużganku urządzono pokoje dla pacjentów, skrzydła boczne również przeznaczono na cele lecznicze. W 1874 nadbudowano stary budynek klasztorny o drugie piętro. W końcu XIX w. rozebrano pld. skrzydło klasztorne. W skrzydle zachodnim mieściła się izba chorych i łazienki. Budynek probostwa mieścił administrację zakładu i mieszkania dla jego urzędników. Naprzeciwko, przy kościele wznosił się dom dyrektora zakładu. Szpital dla obłąkanych funkcjonował w budynkach klasztornych do wybuchu II wojny światowej. W 1939 r. zakład liczył 1110 pensjonariuszy, którzy zostali wymordowani przez hitlerowców.

Po wojnie w zespole klasztornym mieścił się zakład wychowawczy dla chłopców a od 1952 r. do dzisiaj Specjalny Ośrodek Szkolno - Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im Synów Pułku w Owińskach. Jako jednostka budżetowa podlega Starostwu Powiatowemu w Poznaniu. Ośrodek w Owińskach prowadzi zespół szkół dla dzieci i młodzieży niewidomej złożony z: szkoły podstawowej, gimnazjum, liceum profilowanego, liceum ogólnokształcącego, zasadniczej szkoły zawodowej i uzupełniającego liceum ogólnokształcącego. W budynkach dawnego klasztoru cysterskiego znajduje się również internat, w którym przeciętnie mieszka 120 uczniów szkół. Obok działalności edukacyjnej ośrodek pełni również funkcje terapeutyczno - rehabilitacyjne. Przez 60 lat działalności placówki w zespole pocysterskim wykonano szereg prac remontowych i adaptacyjnych m. in.: założono centralne ogrzewanie i zmieniono pokrycie dachowe (1959 r.), otynkowano

elewacje (1965 r.), wyremontowano pomieszczenia parteru: założono tynki, odgrzybiono ściany, częściowo wymieniono stolarkę (1982 r.), wymieniono instalację elektryczną i tynki na poziomie I i II piętra (1984/85). W l. 1990-1992 przebudowano dom duchowieństwa. W 1993 r. przeprowadzono remont kapitalny budynku głównego ośrodka. W latach 2005 - 2007 przeprowadzono termomodernizację budynku, wymieniono okna, zrobiono windę, podzielono wnętrza krużganków, zbudowano basen.

W latach 2009 - 2010 przeprowadzono renowację elewacji budynku szkoły. Przy finansowym wsparciu ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 prowadzona jest rewaloryzacja kompleksu parkowego (parku pocysterskiego) w ramach projektu pn. Stworzenie otwartej strefy rekreacji dziecięcej na potrzeby uczniów Specjalnego Ośrodka Szkolno – Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach oraz mieszkańców Powiatu Poznańskiego wraz z pracami towarzyszącymi. W roku 2011 przeprowadzono renowację i konserwację zbiorów tyflogicznych celem utworzenia stałej ekspozycji wystawienniczej. Sporządzono też dokumentację projektową, dotyczącą zagospodarowania dziedzińca głównego przed Ośrodkiem i renowacji elewacji budynku internatu i budynków mieszkalnych. Przeprowadzono również renowację zabytkowej alei grabowej. Na lata 2012 – 2014 zaplanowano następujące prace: zagospodarowanie wjazdu dziedzińca głównego Ośrodka wraz z renowacją przylegającego ogrodzenia; renowacja pozostałych murów stanowiących ogrodzenie terenów Ośrodka wraz z ogrodzeniem panelowym; elewacja internatu Ośrodka; modernizacja budynku gospodarczego dla potrzeb utworzenia pracowni garncarskiej i wiklinarskiej; winda panoramiczna zewnętrzna przy internacie Ośrodka; renowacja wnętrza Ośrodka – dokumentacja; wykonanie instalacji przygotowania ciepłej wody użytkowej w oparciu o zastosowanie systemu solarnego.

Ośrodek zajmuje w większości obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków województwa wielopolskiego. Obecnie w skład budynków i obszarów użytkowanych przez Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach wchodzi:

- a) budynek klasztorny, pl. Przemysława 9 (nr rej. 2406/A z dec. z 1932 r.) - zbudowany ok. 1700 r. na murach średniowiecznych wg projektu Jana Catenazziego. Po pożarze w 1720 r. klasztor odbudowano pod kierunkiem Pompeo Ferrariego. W latach 1773 - 1880 był przebudowywany.

Stan obecny

Budynek klasztorny składa się z czterech skrzydeł zamykających kwadratowy wirydarz. Do pñ. skrzydła przylega kościół p.w. św. Jana Chrzciciela, a do skrzydła zachodniego dostawiono prostopadłe długie skrzydło zwrócone zach. szczytem ku Warcie. Wszystkie skrzydła są 3-kondygancyjne i nakryte dachem o mocno wysuniętym okapie (drugie piętro nadbudowane zostało po 1874 r. - jedynie część skrzydła pñ. przylegająca do kościoła nie została nadbudowana). Płd. partia zach. skrzydła klasztornego ma podwyższone obydwie piętra i występuje z bryły budynku w środku mieści się sala gimnastyczna i aula, d. kaplica). Wnętrza są półtoratraktowe z szerokim kruzgankiem obiegającym cały wirydarz i przekryte sklepieniem krzyżowym i krzyżowo żebrowym. Kilka pomieszczeń zachowało barokowe sklepienia z dekoracją stiukową np. dawny refektarz obecnie sala jadalna w płd. krańcu skrzydła zach.

- b) dom duchowieństwa (dawne probostwo), pl. Przemysława 8 (nr rej. 1177 dec. z 1970r.) - pierwotnie dom zakonników i księży wzniesiony w stylu barokowym w XVIII w. (ok. 1700) wg projektu Jana Catenazziego. Przebudowa obiektu, która miała miejsce przed 1838 r. nadała mu formy klasycystyczne. Od lat 20 XIX w. budynek pełnił funkcję plebanii, od l. 30 XIX w. w budynku znajdowała się kancelaria zakładu umysłowo chorych.

Stan obecny

Budynek ceglany, otynkowany, wzniesiony na rzucie wydłużonego na osi płn.- płd. prostokąta z fasadą zwróconą w kierunku dawnego kościoła klasztornego. Parterową bryłę (podpiwniczoną) dawnego probostwa nakrywa dwuspadowy dach. Elewacja wejściową - wsch. 9-osiowa z 3 - osiowym płytki ryzalitem pośrodku. Układ wnętrza dwu i półtraktowy z obszerną sienią na osi i klatką schodową w ryzalicie zach. Sienią i część pomieszczeń parteru sklepiona kolebkowo. Obecnie we wnętrzu na parterze znajdują się pomieszczenia administracyjne i gabinety lekarskie na piętrze i poddaszu internat. Dawne probostwo łączy z klasztorem pasaż zbudowany w latach 1835 - 38.

- c) dom mieszkalny, pl. Przemysława 7 (nr rej. 1177 dec. z 1970 r.) - wzniesiony w 4 ćw. XIX wieku budynek przeznaczony pierwotnie dla pracowników zakładu psychiatrycznego (ob. pokoje terapeutyczne i mieszkalne).

Stan obecny.

Budynek piętrowy wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta z cegły. Elewacje otynkowane, wejściowa 7-osiowa z wejściem pośrodku. Na lata 2012 – 2014 zaplanowano remont elewacji budynku.

- d) dom dyrektora pl. Przemysława 11 (nr rej. 316/A dec. z 1968 r.) - wzniesiony w latach 1835-38 dom dla dyrektora Instytutu dla Obląkanych, przy współudziale budowniczego Steudendera jest usytuowany we wsch. części placu przed kościołem klasztornym. Zbudowano go w stylu klasycystycznym. Budynek jest obiektem murowanym, wzniesionym na planie prostokąta. Parterową, podpiwniczoną bryłę z mieszkalnym poddaszem nakrywa dwuspadowy dach. Elewacja zach. 7-osiowa z wejściem pośrodku nakrytego dwuspadowym daszkiem ryzalitu. Na lata 2012 – 2014 zaplanowano remont elewacji budynku.

Stan obecny.

- e) ogród klasztorny (nr rej. 87/A dec. z 1965 r.) - o pow. 7,26 ha położony po wschodniej stronie zespołu klasztornego. Założony w 1 poł. XVIII w. pierwotnie regularny z dwoma zabytkowymi alejami grabowymi otaczającymi półkołem dawny ogród. Na terenie ogrodu znajduje się barokowa kapliczka, dom ogrodnika XVIII/XIX i suszarnia owoców (1 ćw. XIX w.).

Stan obecny

5.2. Szkoła w Murowanej Goślinie, gm. loco - technikum i zasadnicza szkoła zawodowa należąca do Zespołu Szkół im. Jadwigi i Władysława Zamoyskich w Rokietnicy. Neogotycką szkołę podstawową przy ul. Szkolnej 1 zbudowano w 1897 r. Budynek ujęto w ewidencji konserwatorskiej województwa wielkopolskiego.

Dawna szkoła podstawowa. Stan z pocz. XX w. i obecny

Jest to budowla o elewacjach z czerwonej cegły, wzniesiona na rzucie wydłużonego prostokąta, o dwutraktowym układzie wewnątrz, z sienią na osi i dwubiegową klatką schodową w trakcie tylnym. Budynek jest piętrowy podpiwniczony i nakryty wysokim dwuspadowym dachem (partia poddasza użytkowa) krytym ceramiczną dachówką. Elewacja wejściowa

symetrycznie zakomponowana 9-osiowa z wejściem na osi. Partia środkowa zaakcentowana pseudoryzalitem zakończonym na wysokości poddasza trójkątnym szczytem ozdobionym trzema ostrołukowymi blendami. Dwa ostrołukowe okna piętra w zryzalitowanej partii fasady wpisane w zwieńczoną ostrym łukiem płytką niszę. Pozostałe okna artykułujące elewacje zamknięte odcinkowo. W ostatnich latach wymieniono stolarkę okienną i przeprowadzono renowację stolarki drzwiowej, podwyższono również lukarny na poddaszu. Na lata 2012 – 2014 zaplanowano rozbudowę szkoły oraz modernizację obiektu podnoszącą standard budynku szkoły.

5.3. Zespół dworski w Rokietnicy, gm. loco - obejmujący dwór otoczony parkiem oraz zabudowania folwarczne, usytuowany jest w zachodniej części miejscowości, w pobliżu skrzyżowania dróg. Obecnie mieści się tu Zespół Szkół im. Jadwigi i Władysława Zamoyskich. Dwór znajduje się w ewidencji konserwatorskiej, park wpisany został do rejestru zabytków (nr rej 1817/A. dec. z 1980 r.).

Stan obecny.

Dwór powstał na pocz. XX w., w latach późniejszych był wielokrotnie modernizowany, m. in. w latach 40. XX w. nadbudowano pierwotnie parterowe jego partie boczne. Dwór jest budynkiem ceglany, o tynkowanych ścianach. Wzniesiono go na rzucie prostokąta, partie środkowe od frontu i od podwórza lekko zryzalitowane. Zwartą, piętrową bryłę nakrywają niskie dachy kryte papą. Elewacje dworu podzielono gzymsem profilowanym. Elewacja frontowa jest 7-osiowa, z 3-osiowym ryzalitem zwieńczonym trójkątnym szczytem. Ryzalit poprzedza taras oraz wsparty na parze kolumn balkon. Przy schodach prowadzących

do głównego wejścia umieszczono rzeźby leżących lwów. Rezydencję otacza krajobrazowy park założony na pocz. XIX w. W 2007 Starostwo Powiatowe w Poznaniu za prace remontowe w Zespole Szkół w Rokietnicy wyróżnione zostało w konkursie „Modernizacja roku”.

5.4. „Dom Młodej Polki” w Kórniku - Bninie, gm. Kórnik - usytuowany jest przy ulicy Błazejewskiej, w strefie ochrony konserwatorskiej. Obiekt znajduje się w ewidencji konserwatorskiej. Powstał w 1934 r. Obecnie mieści się tu Dom Dziecka. „Dom Młodej Polki” jest budynkiem ceglanym o tynkowanych ścianach. Wzniesiono go na rzucie prostokąta. Piętrową bryłę wieńczy dach kryty dachówką. Elewacja frontowa jest 7-osiowa, z 1-osiowym płytkim, zwieńczonym trójkątnym szczytem ryzalitem na osi. Ryzalit poprzedza wsparty na dwóch parach słupów balkon. Na lata 2012 – 2014 zaplanowano modernizację pomieszczeń budynku.

5.5. Budynek d. szkoły katolickiej, ob. liceum w Kórniku, gm. loco - usytuowany jest przy ul. Poznańskiej. Powstał po 1914 r. Obecnie, od 1953 r. mieści się tu powstałe w 1945 r. z inicjatywy pracowników Biblioteki Kórnickiej, Liceum Ogólnokształcące im. Generałowej Jadwigi Zamoyskiej.

Dawna szkoła katolicka, ob. Liceum. Stan przed 1918 i obecnie

Budynek znajduje się w strefie ochrony konserwatorskiej, ujęty w ewidencji zabytków. Szkoła jest budynkiem murowanym z cegły i otynkowanym. Wzniesiono go na rzucie prostokąta. Piętrową bryłę nakrywa niski dach dwuspadowy. Elewacja frontowa jest 9 - osiowa, z wejściem na osi. Okna parteru zamknięte są łukiem odcinkowym, na piętrze - okna prostokątne.

5.6. Obiekty na terenie miasta Poznania:

1) budynki w ewidencji konserwatorskiej

- Dawny Dom Zdrowia, ob. przychodnie przy ul. Słowackiego 8, wzniesiony w latach 1950-53 wg projektu z 1948 r. znanego poznańskiego architekta i urbanisty Władysława Czarneckiego. Modernistyczny gmach o prostej kubicznej bryle powstał na miejscu zniszczonej podczas II Wojny Światowej kamienicy. Wzniesiony na symetrycznym planie z artykułowanymi ciągami prostokątnych okien elewacjami. W 2002 r. zostały one odnowione i zmieniono ich kolorystykę. W latach 2009 – 2010 przeprowadzono przebudowę holu i wykonanie pochylni dla potrzeb osób niepełnosprawnych oraz modernizację piwnic. Ponadto realizowane są prace związane z monitoringiem wjazdu i wyjazdu dla budynku oraz modernizacja pomieszczeń pierwszego piętra. Na lata 2012 – 2014 zaplanowano modernizację parteru i klatki schodowej.
- Dawny Zakład Umundurowania V Korpusu, ob. Starostwo Powiatowe przy ul. Jackowskiego 18. Wzniesiony w latach 1907-1908 na terenie koszar jeżyckich budynek. Pierwotnie w budynku znajdował się zakład produkujący mundury, w okresie międzywojennym Okręgowe Zakłady Mundurowe. Od początku zatrudniał 1000 osób, z czego połowę stanowili żołnierze. Była to na owe czasy ogromna szwalnia, w której produkowano i naprawiano umundurowania. Szyto tu również buty, a nawet uprząże dla koni wojskowych. Z tej produkcji narodziła się fabryka „Domena”, która zajmowała obecny budynek Starostwa Powiatowego. Wojskowe zamówienia gwarantowały stały zbyt towarów aż do końca II Wojny Światowej. Po II wojnie światowej i likwidacji zakładów wojskowych w budynku ulokowano w l. 70 XX w. Zakłady Odzieżowe „Modena”. Od lat 90 XX w. „Modena” przeżywa kryzys i produkcja damskich kostiumów i wierzchnich okryć odbywa się w zakładach poza Poznaniem. Od reformy administracyjnej w 1999 r. budynek przy ul. Jackowskiego 18 znajduje się w posiadaniu Starostwa Powiatowego.
- szkoła, ob. filia Szkoły Rolniczej na Naramowicach przy ul. Rubież 20, budynek w stylu dworowym wzniesiony w latach 1935-38 wg projektu Mariana Andrzejewskiego.

2) budynki powojenne znajdujące się w strefie ochrony konserwatorskiej:

- budynek przy ul. Czarneckiego 9/9a znajduje się na terenie wpisanym do rejestru zabytków (nr rej. 239 dec. z 1982 r.)
- budynek przy ul. Zielonej 8, znajduje się na terenie wpisanym do rejestru zabytków (nr rej. 231 dec. z 1980 r.). W latach 2009 – 2010 przeprowadzono I etap termomodernizacji budynku.

Budynki te nie podlegają ochronie konserwatorskiej, ale planując jakiegokolwiek prace budowlane należy uwzględnić wytyczne, obowiązujące w strefie ochrony konserwatorskiej.

6. Zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami realizowane w latach 1999-2011.

6.1. Zadania finansowane z działu 921 (92120) Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami

W budżecie powiatu poznańskiego na zadania z dziedziny ochrony i konserwacji zabytków przypadały w poszczególnych latach następujące kwoty:

1999	r. – 14 000,00 zł
2000	r. – 27 000,00 zł
2001	r. - 40.000,00 zł
2002	r. – 50 241,00 zł
2003	r. – 43 000,00 zł
2004	r. – 59 500,00 zł
2005	r. – 72 000,00 zł
2006	r. – 81 929,51 zł
2007	r. -153 449,57 zł
2008	r. – 301 824,61 zł
2009	r. – 600 000,00 zł
2010	r. – 599 742,94 zł
2011	r. – 180 000,00 zł

Środki te przeznaczono zarówno na konserwację zabytków nieruchomych (głównie obiektów sakralnych) jak i ruchomych (wyposażenie obiektów sakralnych) oraz rewaloryzację założenia parkowego w Chludowie (10 tys. zł). Remont szachulcowego kościoła p.w. św. Michała Archaniola w Uzarzewie pochłonął najwięcej środków w latach 1999 - 2003 (57 tys.). Dużą dotację przeznaczono na remont modernistycznego kościoła p. w. Jana Bosko w Luboniu (45 tys.). Remont dachu i ścian szachulcowego kościoła w Gułtowach został

dofinansowany sumą 40 tys. Ponad 35 tys. wydano na zabezpieczenie ruin gotyckiego kościoła w Chojnicy. Wzmocnienie konstrukcji dachu i ugięcia stropu w późnogotyckim kościele w Niepruszewie zostało dofinansowane kwotą 24.949, 57 zł. Konserwacja kościoła w Białężynie to koszt wysokości 20 000 zł. Na remont elewacji barokowego kościoła w Siedlcu wydano ze środków powiatu 19 tys. Renowacja późnogotyckiego kościoła w Ceradzu Kościelnym wyniosła 12 tys. Po 10 tys. zł. otrzymały na remont kościoły w Jerzykowie, Kostrzynie i Żydowie. Remont drewnianej dzwonnicy z 2 poł. XIX w. przy kościele św. Jana Chrzyciela w Krerowie dotowano kwotą 10 000 zł. Sumy w przedziale od 3 do 8 tys. zł. przeznaczono na bieżące prace remontowe w kościołach w miejscowościach: Czerlejno, Modrze, Żydowo, Krerowo, Łódź, Jerzykowo, Tomice.

Na konserwacje zabytków ruchomych wyasygnowano dużo mniejsze środki; najwięcej przeznaczono na odnowienie barokowych ołtarzy w Długiej Goślinie (24,5 tys. zł.) i Czerlejnie (19,5 tys. zł.). W 2007 r. dotowano konserwację ołtarza w kościele w Tulcach sumą 20 000 zł (w tym restaurację figury Matki Bożej Tuleckiej z 1500 r. oraz dwóch obrazów). Konserwacja ołtarza w kościele p.w. Św. Marii Magdaleny w Długiej Goślinie została wsparta przez powiat poznański kwotą 16 000 zł. Dotacja do renowacji ambony i chrzcielnicy w kościele p.w. św. Michała w Wierzenicy wyniosła 10 000 zł. Konserwację rzeźby Matki Boskiej w kościele św. Michała w Pobiedziskach dofinansowano kwotą 5 tys. zł., a renowację witraży w kościele w Modrzu sumą 2 tys. zł. Znikome fundusze przeznaczono na prace archeologiczne (m.in. grodzisko w Radzimi) oraz konserwację i działalność placówek muzealnych (m.in. renowacja zabytkowych dokumentów i sztandaru w Muzeum Regionalnym w Stęszewie). W ostatnim roku duża część środków finansowych - 52.500 zł została przeznaczona na wykonanie dokumentacji konserwatorskiej, pomiarowej i projektów m.in. dla budynku Urzędu Gminy w Czerwonaku (20. 000 zł), dla pałacu w Jankowicach (20. 000 zł), dla kościoła p.w. św. Barbary w Tomicach (7.500 zł) oraz Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku (5.000 zł).

W kolejnych latach dofinansowano prace konserwatorskie zarówno przy zabytkach ruchomych jak i nieruchomych. W przeważającej większości przekazano środki na renowację obiektów sakralnych oraz konserwację wyposażenia tych obiektów. Na konserwację zabytków ruchomych najwięcej środków przekazano na prace restauratorskie przy organach w Kościele pw. Narodzenia NMP w Sobocie (81 800,00 zł oraz 100 000,00 zł) oraz w Kościele pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Krośnie (80 000,00 zł).

Z kolei na prace przy zabytkach nieruchomych znaczące środki Powiat Poznański przekazał na prace przy Zamku w Kórniku. W roku 2008 z budżetu powiatu dofinansowane zostały

prace przygotowawcze do wykonania projektu budowlanego cz. II parku zabytkowego wchodzącego w skład zespołu zamkowego w Kórniku. W następnym roku dofinansowano prace konserwatorskie i rewitalizacyjne schodów granitowych i mostu kamiennego nad fosą Zamku w Kórniku kwotą 300 000,00 zł, a w roku 2010 na remont i konserwację mostu nad fosą w Kórniku – etap II przekazano z budżetu powiatu poznańskiego kwotę 352 000,00 zł.

6.2. Zadania finansowane z innych źródeł

W latach 2005-2007 przeprowadzono termomodernizację budynków poklasztornych Specjalnego Ośrodka Szkolno - Wychowawczego Dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach (wymiana okien, ocieplenie stropodachów, modernizacja instalacji c. o. i wodnej) - koszt 2.700 000 zł oraz zamontowano windę osobową w wirydarzu - koszt 280 000 zł. W 2007 znaczne środki - 85.900 zł przeznaczono na prace badawcze, w tym: na prace archeologiczne - 61.000 zł, konserwatorsko-architektoniczne - 24.900 zł. Planowana jest także rewitalizacja pocysterskiego parku klasztornego. W parku zaplanowano utworzenie parku orientacji przestrzennej dla dzieci niewidomych i niedowidzących. Przewidywany koszt tego przedsięwzięcia to ok. 5.500.000 zł.

W 2009 roku rozpoczęto realizację inwestycji pn. park orientacji przestrzennej z elementami dydaktycznymi do nauki orientacji przestrzennej dla dzieci niewidomych i niedowidzących. Potrwa ona do połowy 2012 roku. Projekt jest współfinansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 - 2013.

Ze środków z EFRR w ramach WRPO od 2009 roku do połowy grudnia 2011 roku realizowany był kolejny projekt Renowacja i konserwacja zbiorów tyflologicznych Specjalnego Ośrodka Szkolno – Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach celem utworzenia stałej ekspozycji wystawienniczej.

7. Analiza SWOT

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Poznańskiego podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń dla tej dziedziny. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych, opisującym stan obecny analizowanego obszaru. Składa się z opisu jego czterech elementów: mocnych i słabych stron - czyli pozytywnych i negatywnych warunków

wewnętrznych oraz szans i zagrożeń - czyli pozytywnych i negatywnych warunków zewnętrznych. Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie ochrony zabytków na terenie powiatu poznańskiego.

Mocne strony

- stworzenie w strukturach Starostwa Powiatowego w Poznaniu Wydziału Powiatowego Konserwatora Zabytków
- różnorodność krajobrazu naturalnego i kulturowego na terenie powiatu
- duża ilość obiektów zabytkowych, niejednokrotnie o ponadregionalnym znaczeniu
- różnorodność wartości przyrodniczo-krajoznawczych i obiektów zabytkowych sprzyjająca ochronie zintegrowanej
- rozbudowana sieć połączeń kolejowych i autobusowych umożliwiającą dojazd do poszczególnych miejsc i obiektów, sprzyjająca rozwojowi turystyki kulturowej
- na ogół dobry stan techniczny zespołów sakralnych i budynków użyteczności publicznej
- zespół pałacowo – parkowy w Rogalinie (gm. Mosina), pretendujący do uznania go za Pomnik Historii
- pozytywna rola kościoła w ochronie zabytków; duże zrozumienie parafii dla opieki nad zabytkami
- relatywnie niewielka liczba obiektów o nieustalonym stanie własnościowym
- dobre rozpoznanie obiektów zabytkowych ze strony służb konserwatorskich na bazie bezpośrednich oględzin terenowych oraz istniejącej dokumentacji konserwatorskiej
- stała poprawa jakości środowiska naturalnego wpływająca korzystnie na stan zabytków
- silne tradycje narodowe i regionalne oraz świadomość znaczenia dziedzictwa kulturowego sprzyjająca zrozumieniu potrzeby ochrony zabytków

Słabe strony

- niekontrolowana urbanizacja i chaos przestrzenny w okolicy Poznania i innych miast regionu, zaniedbanie tradycyjnych układów przestrzennych
- degradacja krajobrazu kulturowego przez nową zabudowę
- brak studiów i ekspertyz krajoobrazowych oraz programów rewitalizacji miast i wsi
- zły stan techniczny zabytkowych obiektów mieszkalnych
- zły stan techniczny większości zespołów rezydencjonalno - parkowych i zespołów zabytkowej zieleni, często niewłaściwie użytkowanych lub opuszczonych

- zły stan techniczny zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej
- niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych
- pogarszanie się stanu obiektów zabytkowych wskutek braku opieki, złej organizacji oraz braku środków finansowych
- presja inwestorska, koniunkturalne zmienianie funkcji obiektów zabytkowych
- samowola budowlana w zakresie remontów obiektów zabytkowych, nie odpowiadające standardom konserwatorskim wykonawstwo, stosowanie niewłaściwych technologii i materiałów

Szanse

- włączenie dziedzictwa kulturowego w obieg gospodarczy
- rozwój inicjatyw lokalnych i inicjatyw organizacji pozarządowych działających na polu ochrony zabytków
- rozwój mediów i nowych systemów informacji; duża rola mediów w popularyzowaniu tematów historycznych, zabytków i ich ochrony
- rosnąca rola samorządu, który ochronę zabytków włącza w sferę rozwoju lokalnego
- wprowadzenie publicznych dyskusji nad planami zagospodarowania przestrzennego
- silne środowisko naukowe w dziedzinach mających wpływ na opiekę nad zabytkami oraz silne środowisko konserwatorskie Poznania
- postęp w dziedzinie finansowania ochrony środowiska kulturowego z wykorzystaniem różnych źródeł (międzynarodowych, państwowych, samorządowych, prywatnych)
- stała poprawa środowiska naturalnego
- uznanie zabytkowych wartości przestrzennych (krajobrazowych)
- wzrost świadomości krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego

Zagrożenia

- klęski i zdarzenia losowe
- brak skutecznej egzekucji prawa
- nadmierna komercjalizacja obiektów zabytkowych odcinająca je od społeczeństwa
- jednowymiarowe postrzeganie dziedzictwa kulturowego wyłącznie poprzez pryzmat jego gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie poprzez pryzmat jego wartości historycznych i zabytkowych
- niestabilność przepisów finansowych
- trudności z pozyskaniem funduszy europejskich

- brak lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego (w gminach)
- brak zrozumienia dla wagi dziedzictwa kulturowego dla rozwoju społecznego i gospodarczego
- za małe zaangażowanie społeczne w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego
- tworzenie strategii bez mechanizmów ich efektywnego wdrażania
- niedostateczna promocja zabytków jako szansy rozwojowej powiatu

Wyniki analizy SWOT dla ochrony dziedzictwa kulturowego Powiatu Poznańskiego wskazują na kilka charakterystycznych prawidłowości i zjawisk, które należy uwzględnić w powiatowym programie opieki nad zabytkami:

- 1) Zasoby powiatu są bardzo bogate, zarówno jeśli chodzi o zespoły i obiekty zabytkowe jak i krajobraz kulturowy.
- 2) Brak jest spójnych programów działania, mechanizmów współpracy pomiędzy poszczególnymi rodzajami i szczeblami administracji.
- 3) Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego w powszechnej świadomości społecznej jest nieobecna i co za tym idzie - brak jest presji i efektywnej kontroli społecznej w tym zakresie.
- 4) Najcenniejsze obiekty zabytkowe dzięki mecenatowi państwa i samorządów oraz staraniom właścicieli czy użytkowników są zadbane, ich stan nie budzi zastrzeżeń.
- 5) Sytuacja mniej cennych obiektów czy zespołów zabytkowych jest mniej korzystna, niejednokrotnie katastrofalna, dotyczy to zwłaszcza zespołów rezydencjonalno - parkowych oraz obiektów przemysłowych, technicznych czy inżynierskich.
- 6) Wydaje się, że przy umiarkowanej korzystnej ocenie ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Poznańskiego można wskazać kilka obszarów, które wymagają podjęcia świadomych i planowych działań:
 - poprawa stanu technicznego zabytkowych obiektów mieszkalnych, zespołów rezydencjonalno - parkowych oraz zabytków przemysłu i techniki;
 - zahamowanie degradacji krajobrazu i zaśmiecania przestrzeni przez żywołową zabudowę;
 - upowszechnianie świadomości wartości jakości krajobrazu kulturowego;
 - budzenie zainteresowań dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz pozytywnego ruchu społecznego na rzecz jego ochrony;
 - zainteresowanie władz samorządowych szczebla gminnego problematyką ochrony szeroko pojętego (m. in. jako tradycyjna przestrzeń) dziedzictwa kulturowego.

8. Cele powiatowego programu opieki nad zabytkami.

Cele wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami zostały określone w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r., Nr 162, poz.1568, z 2004 r. Nr 96 poz. 959, Nr 238 poz. 2390, z 2006 r. Nr 50 poz. 362, Nr 126 poz. 875, z 2007 r. Nr 192 poz. 1394, z 2009 r. Nr 31 poz. 206, Nr 97 poz. 804, z 2010 r. Nr 75 poz. 474, Nr 130 poz. 871). W artykule 87 wspomnianej ustawy sformułowano je ogólnie, nie różnicując celów poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, w sposób następujący:

Cel I: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Cel II: Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Cel III: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Cel IV: Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

Cel V: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Cel VI: Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

Cel VII: Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z wymienionych wyżej celów cel I dotyczy jedynie programów opracowywanych na szczeblu województwa, nie wchodzi zatem w obręb zainteresowań Zarządu Powiatu. Cel określony punkcie II jest de facto postulatem, dotyczącym sposobu realizacji innych celów.

W niniejszym programie opieki nad zabytkami powiatu poznańskiego przyjęto jako główne cele III, IV i V.

9. Kierunki działań dla realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami. Podział na obszary, projekty, zadania.

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą następujące działania:

1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomych będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający trwałe zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych.

Zadanie 1.1. Wykonanie prac modernizacyjnych w mieszczących się w zabytkowym zespole pocysterskim budynkach szkoły i internatu Specjalnego Ośrodka Szkolno - Wychowawczego dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach (wykonanie kanalizacji sanitarnej i deszczowej, badania konserwatorskie, remont wnętrz i elewacji - prace finansowane z budżetu powiatu);

Zadanie 1.2. Budowa Parku Orientacji Przestrzennej przy Specjalnym Ośrodku Szkolno - Wychowawczym dla Dzieci Niewidomych im. Synów Pułku w Owińskach.

W lutym 2010 roku podpisana została umowa na realizację projektu „Stworzenie otwartej strefy rekreacji dziecięcej na potrzeby uczniów SOSW dla Dzieci Niewidomych w Owińskach oraz mieszkańców Powiatu Poznańskiego”. Przedmiotem projektu jest budowa tzw. parku orientacji przestrzennej z elementami dydaktycznymi do nauki orientacji przestrzennej dla dzieci niewidomych i niedowidzących. Budowa parku będzie polegała na odtworzeniu klimatu ogrodu barokowego i parku krajobrazowego oraz wkomponowaniu w ich krajobraz przyrządów dydaktycznych (dźwiękowych, ścieżek z różnymi nawierzchniami, torów przeszkód, placu zabaw). Projekt współfinansowany jest z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007 - 2013. Całkowita wartość inwestycji wyniesie: 5 049 073,90 zł.; kwota dofinansowania: 2 981 189,69 zł.; wkład własny Powiatu Poznańskiego: 989 729,90 zł. Realizacja przedsięwzięcia rozpoczęła się w 2009 i potrwa do połowy 2012 roku;

Zadanie 1.3. Muzeum tyflologiczne to kolejny projekt zrealizowany przez Powiat Poznański przy udziale środków z EFRR w ramach WRPO na lata 2007-2013. Projekt „Renowacja i konserwacja zbiorów tyflologicznych SOSW dla Dzieci Niewidomych w Owińskach celem utworzenia stałej ekspozycji wystawienniczej” realizowany był od 2009 do połowy grudnia 2011 roku. Przedmiotem projektu była renowacja i konserwacja należących do Ośrodka w Owińskach zbiorów tyflologicznych w liczbie 94 sztuk. Renowacji poddano unikatowe przedmioty związane z kulturą osób niewidomych, co pozwoli na odnowienie jednej z największych kolekcji tyflograficznych w Europie. Większość zbiorów zgromadzonych w Ośrodku zaliczanych jest do tzw. cymelii tj. najstarszych obiektów bibliotecznych występujących w pojedynczych egzemplarzach, posiadających niepowtarzalny charakter. Koszt całej inwestycji wyniósł 162 137,00 zł., wysokość kwoty dofinansowania to 67 995,90 zł., a wkład Powiatu Poznańskiego wynosi 25 141,10 zł;

Zadanie 1.4. Przeprowadzenie koniecznych prac remontowych i modernizacyjnych w mieszczącym się w zabytkowych zabudowaniach zespołu dworsko – folwarczno - parkowego Zespole Szkół im. J. i Wł. Zamoyskich w Rokietnicy;

Zadanie 1.5. Przeprowadzenie koniecznych prac remontowych i modernizacyjnych w mieszczącym się w zabytkowym budynku d. Domu Młodej Polki, ob. Domu Dziecka w Kórniku - Bninie;

Zadanie 1.6. Przeprowadzenie prac remontowych i modernizacyjnych w mieszczącym się w zabytkowym budynku szkolnym Liceum Ogólnokształcącym w Kórniku (modernizacja klatki schodowej - prace finansowane z budżetu powiatu);

Zadanie 1.7. Przeprowadzenie koniecznych prac remontowych i modernizacyjnych w mieszczących się w zabytkowym budynku szkolnym Technikum oraz Zasadniczej Szkole Zawodowej w Murowanej Goślinie;

Zadanie 1.8. Przeprowadzenie prac modernizacyjnych parteru i klatki schodowej w budynku przy ul. Słowackiego 8;

Zadanie 1.9. Dzięki dofinansowaniu ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego, przy zabytkowych obiektach znajdujących się na terenie Powiatu Poznańskiego, powstały wielofunkcyjne obiekty sportowe. W ramach projektu „Promocja zdrowia poprzez sport – zespół przyszkolnych otwartych boisk wielofunkcyjnych w Powiecie Poznańskim” przy Zespole Szkół im. Jadwigi i Władysława Zamoyskich w Rokietnicy, Technikum oraz Zasadniczej Szkole Zawodowej w Murowanej Goślinie oraz Domu Dziecka w Kórniku - Bninie powstały

wielofunkcyjne boiska sportowe, natomiast przy SOSW w Owińskach zbudowano bieżnię wraz ze skocznią oraz boisko wielofunkcyjne. Projekt realizowany był w latach 2009 do 2011.

2. Udzielanie na wniosek zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych z terenu powiatu poznańskiego wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością powiatu poznańskiego, w szczególności obiektów architektury i budownictwa, zabytków ruchomych i zabytków archeologicznych (lista działań objętych dotacjami przedstawiona została w rozdziale 1.2.2). Zamieszczenie informacji o możliwości ubiegania się o taką dotację na stronie internetowej powiatu i w innych mediach. Zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Rady Powiatu Poznańskiego nr XLV/406/II/2006 z dnia 17 X 2006 r. Kryterium udzielenia dotacji jest zły stan techniczny obiektu oraz istotne jego znaczenie zabytkowe, historyczne, artystyczne lub naukowe. Dotacja może być udzielona osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej mającej tytuł prawny do obiektu. Program prac oraz kosztorys winny być uzgodnione z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków lub z Powiatowym Konserwatorem Zabytków.

Zadanie 2.1. Przyjmowanie przez Kancelarię Starostwa wniosków o dotację zainteresowanych podmiotów. Rozpatrywanie wniosków przez komisję powołaną uchwałą przez Zarząd Powiatu. Przyznawanie dotacji na wniosek Zarządu Powiatu przez Radę Powiatu. Zawieranie umów, rozliczanie dotacji, kontrola wykonania zleconych zadań przez Zarząd Powiatu.

3. Ustanawianie przez starostę na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków. Zgodnie z art. 102 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami społecznym opiekunem zabytków może być osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, niekarana, posiadająca wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Funkcję społecznego opiekuna zabytków może sprawować też osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Zadaniem społecznych opiekunów zabytków jest

podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz współdziałanie w tym zakresie ze Starostwem oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zadanie 3.1. Ścisła współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

4. Wydawanie przez starostę na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub - o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe - wywłaszczenie tych obiektów na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest ten obiekt.

Zadanie 4.1. Ścisła współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

5. Wspieranie na wniosek zainteresowanych gmin podjętych przez nie inicjatyw tworzenia parków kulturowych.

Zadanie 5.1. Wspieranie inicjatywy grupy gmin utworzenia Cysterskiego Parku Kulturowego Owińska - Radojewo;

Zadanie 5.2. Wspieranie inicjatywy utworzenia Kórnicko – Zaniemysko - Rogalińskiego Parku Kulturowego.

6. Wspieranie na wniosek zainteresowanych stron inicjatyw społecznych w sprawie wystąpienia do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie ustanawiania Pomników Historii.

Zadanie 6.1. Wspieranie inicjatywy społecznej w sprawie wystąpienia do ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o uznanie zespołu rezydencjonalnego w Rogalinie za Pomnik Historii.

7. Umieszczanie przez starostę w uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie.

Zadanie 7.1. Umieszczenie, w uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na wniosek właściciela zabytku, znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie, zamówienie stosownych znaków, umieszczenie ich na wyznaczonych obiektach.

8. Współpraca na wniosek zainteresowanych stron w zakresie utrzymania istniejących i wytyczanie nowych szlaków kulturowych.

Zadanie 8.1. Współpraca z Urzędem Marszałkowskim oraz poszczególnymi gminami w zakresie oznakowania szlaków i tras turystycznych:

- dokończenie prac nad „Szlakiem kościołów drewnianych” na terenie i w okolicach Puszczy Zielonki
- uzupełnienie oznaczenia istniejących szlaków
- utworzenie i oznakowanie owińskiej pętli „Cysterskiego Szlaku” obejmującego poszczególne majątki należące do owińskiego opactwa znajdujące się na terenie projektowanego Parku Kulturowego Owińska - Radojewo
- wytyczenie opracowanych już szlaków: Szlaku Napoleońskiego, Szlaku Ottońskiego, Szlaku Bursztynowego, Szlaku św. Wojciecha, Szlaku Wiosny Ludów i Szlaku Powstania Wielkopolskiego oraz Traktu Królewsko – Cesarskiego.

9. Wdrożenie kompleksowego produktu turystycznego powiatu.

Zadanie 9.1. Na podstawie opracowanej inwentaryzacji przygotowanie kompleksowej oferty turystycznej;

Zadanie 9.2. Promocja przygotowanej oferty, pozyskanie instytucji do dystrybucji oferty.

10. Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Zadanie 10.1. Wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych, przystani żeglarskich, przepraw promowych itp.

11. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki. Kierunki, formy i zasady współpracy określa uchwalany corocznie Roczny program współpracy Powiatu Poznańskiego z organizacjami pozarządowymi. Jako zadania priorytetowe przyjmuje się tu m. in. zadania z zakresu edukacji, kultury i sztuki, kultury fizycznej i turystyki, pomocy społecznej oraz ochrony i promocji zdrowia.

Zadanie 11.1. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:

- upowszechniania kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież z powiatu poznańskiego,

- organizacji imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu poznańskiego,
- wycieczek edukacyjnych dla uczniów szkół z terenu powiatu poznańskiego.
- wspierania działań edukacyjnych integrujących dzieci i młodzież z terenu powiatu poznańskiego (np. konkursy, programy edukacyjne).

Zadanie 11.2. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorze kultury fizycznej i turystyki w zakresie:

- Upowszechnianie kultury fizycznej i turystyki ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież z powiatu poznańskiego.
- Organizowanie imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych o zasięgu powiatowym.
- Organizacja przygotowań i uczestnictwa młodzieży reprezentującej powiat poznański w imprezach wojewódzkich, ogólnopolskich i międzynarodowych.

Zadanie 11.3. Współpraca z organizacjami ekologicznymi, realizującymi programy służące ochronie przyrody i edukacji ekologicznej w zakresie wymiany informacji i konsultowania projektów aktów prawnych dotyczących ochrony środowiska oraz edukacji ekologicznej w zakresie m. in. ochrony środowiska i ochrony dziedzictwa przyrodniczego.

12. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz jego walorach turystycznych.

Zadanie 12.1. Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu; współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

10. Wdrażanie powiatowego programu opieki nad zabytkami. Monitoring działania programu.

10.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne.

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne - określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Starostwa Powiatowego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu - Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania starostwa zarówno z jednostkami samorządu położonymi na terenie powiatu, gmin oraz miasta Poznania, jak i organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną zabytków (Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, stowarzyszenia regionalne itd.), spełniającymi istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego muzeami, a także - w zakresie opieki nad zabytkami sakralnymi - archidiecezjami: poznańską i gnieźnieńską. Zakłada się, że cele określone w powiatowym programie opieki nad zabytkami będą osiągnięte w wyniku:

- wspólnego działania władz powiatu z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i jednostkami samorządu terytorialnego na bazie związków o charakterze programowym (np. porozumienia, umowy, wspólne podmioty),
- inicjatywy własnej władz powiatu.

10.2. Instrumenty finansowe.

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

- źródła publiczne - budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne)

- źródła prywatne (środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

Finansowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne.

Zgodnie z art. 81, ust.1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, organ stanowiący powiatu może udzielać dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków w wysokości do 100% nakładów koniecznych do ich przeprowadzenia. Zasady udzielania dotacji zostały określone w Uchwale Rady Powiatu Poznańskiego Nr XLV/406/II/2006 z dnia 17 X 2006 r.

10.3. Monitoring działania programu.

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Niezwłocznie po zatwierdzeniu uchwałą Rady Powiatu „Programu opieki nad zabytkami Powiatu Poznańskiego”, powołany zostanie zespół, który zajmie się monitoringiem realizacji programu. Zespół ten zostanie powołany uchwałą Zarządu Powiatu.